

Poštnina plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVIIJA

Č L A N K I

SLOVENICUS: Slovaška avtonomija v teoriji in praksi //
DR. STOJAN BAJIČ: O načrtu nemškega zakona o služ-
benem razmerju

O B Z O R N I K

Med novim in starim ravnotežjem sil (Dr. Branko Vrčon) //
Notranjepolitični pregled (Verko) // Ob dvajsetletnici naše
drame (tr-) // Kulturna gibanja v Beogradu (S. B.) // Pol-
stoletja »Pravilka (S. B.) // Bilanca pokojninskega zavarova-
vanja (Dr. L. L.)

P O R O Č I L A

Silvio Crespi: »Alla difesa d'Italia in guerra ed a Versailles«
(L. C.) // Jožef Reissner: Zgodovina drž. tehn. šole (A. Z.) //
Biblioteka »Politika i društvo«, Beograd (S. B.) // Odmevi
naše jubilejne publikacije »Ob dvajsetletnici Jugoslavije.

D O K U M E N T I

Program nemške narodnosocialistične delavske stranke

V.

FEBRUAR 1939

2.

Redakcija 2. številke zaključena 20. februarja 1939

*NAROČNINA: za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za ino z em s t v o: celoletno 90 Din. Poštnočerkovni račun: 16.602*

*U P R A V A v Ljubljani na Gosposvetski cesti 4/I.
Dopisi za uredništvo: Ljubljana, poštni predal 332.*

**UREDNIŠKI ODBOR: dr. STOJAN BAJIČ, dr. LAVO ČERMELJ,
dr. FRAN SPILLER-MUYS in dr. ALOJZ ZALOKAR**

*Izdajateljstvo in založništvo: Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih
starešin »NASTA« v Ljubljani, r. z. z o. z. Predstavnik: dr. Alojz Zalokar*

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani (Predstavnik: Fran Jeran.)

Sporočilo uredništva in uprave

Prosimo one naročnike, ki še niso doplačali za lanski jubilejni zvezek à 20 din, da store to naknadno, obenem pa tudi naročnino za letošnji letnik.

Vse naročnike in čitatelje pa prosimo, naj opozore vsak v svojem krogu znanca na jubilejni zvezek naše revije:

Ob dvajsetletnici Jugoslavije

Zvezek stane posebej 80 din, novi naročniki na revijo ga dobe za 40 din. Vezan izvod stane 18 din več.

Naši sotrudniki

ob vstopu v V. letnik revije

- dr. Alujevič Branko, Ljubljana;
Ambrožič Miroslav, ravnatelj v Zagrebu;
dr. Bajič Stojan, priv. docent v Ljubljani;
Bogičević Vojislav, profesor, Tuzla;
dr. Bohinjec Joža, ravnatelj OUZD v Ljubljani;
Borko Božidar, urednik in književnik v Ljubljani;
dr. Bornstein-Lychowska Melanija, Warszawa;
Borštnik Božo, urednik v Ljubljani;
Breznik Josip, gimn. direktor v Ljubljani;
dr. Brežnik Pavel, profesor v Beogradu;
dr. Čermelj Lavo, profesor v Ljubljani;
dr. Čremošnik Gregor, univ. prof. v Skoplju;
dr. Debeljak Anton, profesor v Ljubljani;
dr. Dergane Fran, šef-primarij v Ljubljani;

SLOVENICUS:

SLOVAŠKA AVTONOMIJA V TEORIJ IN PRAKSI

Usodni dogodki lanskega septembra in oktobra, ki so preprečili, da bi prva češkoslovaška republika praznovala dvajsetletnico svojega obstoja, so prinesli Slovaški avtonomijo v drugi, federativni republiki. Ustavni zakon o slovaški avtonomiji je bil sprejet v osrednjem parlamentu dne 19. novembra lanskega leta v obliki, kakor si jo je bila zamislila Hlinkova ljudska stranka. Zakon pomeni potemtakem stoddostno uresničenje avtonomističnih zahtev te stranke, ki je danes absolutna gospodarica na Slovaškem, edina priznana stranka, v kateri so se morale vtopiti vse druge, dasi so pri prejšnjih volitvah v praški parlament imele za seboj večino Slovakov. Toda čim so dogodki dali tej stranki vajeti v roke, se drugače ni moglo zgoditi. Totalitarizem je bil hlinkovcem domač, še preden so dobili oblast v svoje roke. V tem je bil končno tudi ves globlji smisel njihovih avtonomističnih teženj. Borba za slovaško avtonomijo se je v svojem končnem uresničenju predstavila kot borba za politično avtonomijo ene same slovaške stranke. To je seveda že ves čas dejansko bila, dasi jo je bilo poprej, ko je bila samo še težnja, mogoče prikriti tudi z drugačnimi gesli.

Kaj je pomenila Hlinkovim Slovacom beseda avtonomija? Prav gotovo bi sodili napačno, ako bi mislili, da je bila za večino samo prazen zvok. Nasprotno! Hlinkovci so storili vse, da bi ta beseda kolikor le mogoče polno odmevala po slovaških krajih. Toda razvoj dogodkov po usodnih dneh lanskega leta je dal in daje vedno bolj prav onim, ki so geslo o slovaški avtonomiji skušali doumeti bolj s psihološke kakor politične strani, kot vero povprečnega Slovaka v neko daljno iluzijo, ne pa kot konkreten političen ali gospodarski program. Povprečen Slovak, ki ga je ta skrivnostna beseda opajala, si je ž njo čaral v svojem vsakdanjem življenju one »boljše čase«, ki si jih je brez določenih predstav utvarjal kot izhod iz vsega, kar ga je težilo.

»Ko dobimo avtonomijo, potem bo vse drugače!«... To je bil splošni recept za vse brige in težave slovaškega malega človeka. Kako bo zares tedaj, ko jo bodo dobili, o tem ni nihče razmišljal. Da bi kdo izmed teh ljudi o tem tudi kaj čital, na to ni bilo misliti, saj je avtonomistično geslo najbolj vžigalo prav tam, kjer je bila nepismenost med Slovaki največja. Kdor je bil kdaj pred lanskimi usodnimi dogodki v glavni domeni Hlinkove stranke, v Ružomberku in njegovi okolici, med oravskimi kmeti, ki so kulturno močno zaostali, ta se je mogel vedno znova prepričati, da tem preprostim ljudem beseda avtonomija prav nič drugega ne pomeni kakor vero v spremembo

njihovih materialnih življenjskih pogojev. Vse svoje dnevne težave, najsi so bile kakršnega koli značaja, so pripisovali samo okolnosti, da Slovaška ne uživa avtonomije... V tem je bila skrita vsa njihova dnevna skepsa, iz katere so se brez prave volje do dela in brez razmišljanja o vzrokih njihovega stanja zatekali k avtonomistični tolažbi, ki jim je lečila njihovo življenjsko trpkost kakor vera.

Avtonomija tem ljudem ni bila političen program. Tako daleč o tem niso razmišljali. Večini so znabiti še odmevale v ušesih od Andreja Hlinke po prevratu večkrat izrečene besede: »Čigavi so ti gozdovi? Vaši! A kdo bo tu gospodar? Vi, samo vi!« To je v teh preprostih ljudeh, zaposlenih z dnevnimi brigami, iz katerih jih noben domačin ni hotel reševati, vzbujalo edine konkretne predstave. Ko pa se te iluzije domačih voditeljev niso izpolnile v zasanjani obliki, je bilo seveda razočaranje tem večje, kolikor bolj fantastične so bile iluzije. In v teh razbolelih dušah je avtonomistično geslo našlo rodovitna tla. Prišli so med nje, ki so jim šepetali: »Zakaj se vam vaše nade niso izpolnile? Zato, ker so Čehi gospodarji in mi Slovaki nimamo avtonomije!« Tako so potem začeli govoriti vsi, ki so bili za ta šepet dovzetni. Preprost človek ni nikdar tehtal besed, nikdar ni razmišljal o tem, kaj pomeni kulturna samouprava, nikdar si tudi ni razbijal glave o tem, kaj se prav za prav skriva za vabljivo besedo o »razširjenju zakonodajne moči deželnega zastopstva« ali za znamenito pittsburško pogodbo. Nihče se tudi ni vprašal, kako bi bilo praktično najprimernejše in najlažje odstraniti nekatere gospodarske bolezni, pač pa si je vsak zapomnil edino odrešilno tujko: avtonomija! Vsekakor pa bi zahtevali od teh ljudi preveč, ako bi hoteli od njih odgovor na vprašanje, zakaj so gospodarske razmere tako težke prav v predelu, kjer ima Hlinkova stranka tolikšen vpliv...

Avtonomistično geslo, kakor ga je pojmovala masa, ki je bila pod vplivom propagande Hlinkove stranke, je imelo torej svoj polni zvok za povprečnega Slovaka le, dokler je bilo zanj vera, iluzija, a dejansko še daleč od uredničenja. Tedaj mu je dajalo možnost za kritiko vsega, kar ga je težilo. Avtonomija je vžigala, dokler je še ni bilo. Ali bo imela za povprečnega Slovaka isto privlačnost tudi sedaj, ko prinaša dosežena avtonomija s seboj tudi skrb in odgovornost, ki se tiče sedaj Slovakov samih, odnosno njih voditeljev, je seveda vprašanje, na katero bo že v kratkem odgovorila praksa. Že prvi začetki avtonomnega življenja pa kažejo, da je teorija eno, praksa pa drugo. To nasprotje se bo zaradi previsokih dosedanjih predstav povprečnega človeka o avtonomiji nujno večalo.

Avtonomija, v kolikor jo je preprost slovaški avtonomist doumel še v prvi republiki, ni imela zanj, kakor sem rekel, nobenega pravega političnega prizvoka. Tudi odpor proti Čehom ni bil političnega značaja. Težnja po avtonomiji je odgovarjala težnji po boljšem materialnem življenju vsakega posebej in vseh skupaj. Drugačno predstavo o avtonomiji so imeli seveda glavni

avtonomistični voditelji. Njim je avtonomistično geslo zvenelo predvsem politično. V predstavi Hlinka in njegovih najožjih sodelavcev je pomenilo samo politično ureditev Slovaške, in to po političnih načelih slovaške ljudske stranke, ki svojih totalitarnih nagibov ni nikdar prikrivala, saj se je v vsem svojem delovanju vselej istovetila s slovaškim narodom, dasi je pri povsem svobodnih volitvah lahko zbrala okoli sebe le okoli 28% vseh slovaških volilcev. Samozavest hlinkovcev pa je bila vedno velika. Njihovi politični shodi niso bili nikdar razglaševani kot shodi, temveč najmanj kot »narodni prazniki«, »vsenarodni tabori« in »ljudske manifestacije«. Vse, kar je bilo izven te stranke, je od nekdanj veljalo za »izkoreninjeno«. Tudi to ima svojo psihološko razlago. Niti Hlinka niti njegovi sodelavci niso nikdar poznali udejstvovanja v velikem državnem okviru. Njim je bila mala slovaška zemlja vse. Dejstvo, da se je Slovaška po vojni dejansko razširila do Prage in še dalje, ni imelo zanje nobene privlačnosti. Nekeč, ko so se z Madžari borili na svojih tleh za svoje pravice in s svojimi ljudmi, se jim ni bilo treba ubijati, recimo, s svetovnim položajem ali visoko državno politiko. To so namesto njih delali — Madžari. Zakaj naj bi se to s svobodo spremenilo? Zakaj naj bi sedaj naenkrat odhajali Slovaki na Češko in Čehi prihajali na Slovaško? Tesna in mala Slovaška, v kateri so nekeč brez prevelikega razmišljanja o svetovnem položaju vodili svoj domači boj, jim je bila bližja od vseh drugih velikih pridobitev samostojnega življenja v novi republiki.

Kdor tega ne razume, ne more doumeti velikega političnega preokreta, ki je nastopil na Slovaškem po uresničenju avtonomističnih teženj onega dela slovaškega naroda, ki v svobodni državi ni predstavljal večine. Zgolj politična zasnova slovaške avtonomije je v stiku z realnostjo rodila tudi predvsem politične posledice. Še pred izglasovanjem ustavnega zakona o slovaški avtonomiji, ki je bil v osrednjem praškem parlamentu sprejet po ultimativni grožnji o razpisu volitev v samostojen deželni zbor, so se ostale stranke na Slovaškem morale vtopiti v slovaški ljudski stranki, ki je od 8. novembra lanskega leta pod geslom: »En Bog, en narod in ena stranka!« edina politična predstavnicca Slovakov. Predobro je znano, kaj je temu prvemu pojavu novega slovaškega totalitarizma sledilo v nadaljnjem razvoju. Organizacija »Hlinkove garde« in razpust sokolskih organizacij sta bili dve nadaljnji politični posledici slovaške avtonomije. Krono tega razvoja so predstavljale volitve v avtonomni deželni zbor dne 18. decembra 1938, pri katerih je postavila kandidate samo slovaška ljudska stranka. Zanja se je izreklo 98% vsega prebivalstva. Tako je bila politična edinstvo slovaškega naroda manifestirana povsem v znamenju novega položaja, ki je za Slovaško nastal po priznanju popolne avtonomije.

Program politične avtonomije je bil torej totalitarno izveden. Edina pomanjkljivost novega sistema je za sedaj samo še v tem, da je Hlinkova vsenarodna stranka prav za prav brez pravega voditelja. Hlinkov na-

slednik v vodstvu stranke ni bil še formalno določen. Sedanji predsednik avtonomne slovaške vlade dr. Tiso ne uživa popolne avtoritete in potrebnega zaupanja vseh hlinkovcev. Mnogi so mu še pred septembrsko krizo očitali, da je nasproti Pragi preveč popustljiv; baje je tedaj nameraval celo vstopiti v praško vlado kot slovaški minister, kakor je enkrat že bil (od leta 1927 do 1929). Dr. Tiso je nepriljubljen zlasti pri mlajši slovaški generaciji, pri kateri uživa neomajno zaupanje vodja Hlinkove garde, minister v sedanji slovaški vladi in bivša desna roka pokojnega Hlinke dr. Sidor. Slovaški avtonomizem ima v njem najbolj vnetega in radikalnega zagovornika, zlasti v političnem pogledu. Dr. Sidor je tudi glavni zastopnik avtoritarnega kurza nove slovaške vlade. Sidorjev položaj je še v toliko ojačan, ker je kot zastopnik Slovkov v osrednji praški vladi njen podpredsednik.

Ali je sedanja politična ureditev avtonomne Slovaške že ustaljena, je navzlic izidu volitev z dne 18. decembra lanskega leta še težko reči. Končna politična smer bo tudi tu odvisna bolj od dejanskih potreb po dogodkih lanskega leta močno zmanjšane Slovaške kakor od političnih parol, ki so odraz trenutnega navdušenja. Za povprečnega Slovaka, ki se je včeraj oprijel avtonomije kot svoje vere v neko boljše materialno življenje, bo mogla uresničena avtonomija samo v toliko zadovoljiti, v kolikor bo mogla izboljšati njegov gospodarski položaj, kajti nekdanji izgovor na avtonomijo je z njenim uresničenjem prenehal biti oni splošni recept za lečenje gospodarskih bolesti. Sedaj bo treba njeno praktično vrednost, ki ne more biti omejena samo na politične performacije, šele izkazati! V dosedanji avtonomistični propagandi je gospodarski del igral le zelo podrejeno vlogo, tem večjo mu jo bo sedaj dodelila stvarnost sama. Gospodarski uspehi ali neuspehi bodo za avtonomno Slovaško glavna preizkušnja, bremena odgovornosti pa odslej tudi v očeh najbolj preprostega Slovaka ne bodo več nosili v Pragi, temveč — v Bratislavi.

Dosedanje izkušnje z gospodarskega in finančnega področja ne govore v prid večjemu razmahu avtonomistične misli med Slovaki v znamenju čim večje osamosvojitve na vseh področjih. Trdili bi lahko prej nasprotno. Skušali bomo to trditev primerno podpreti s podatki.

Z ustavnim zakonom o slovaški avtonomiji z dne 19. novembra lanskega leta, ki odgovarja v celoti osnutku Hlinkove stranke, objavljenem v »Slovaku« dne 5. junija 1938 in predloženem nekaj dni po Hlinkovi smrti v avgustu lanskega leta v Pragi, je obseg slovaške avtonomije podrobno določen v 26 členih. Konkretno si ga najlažje predočimo, ako nakažemo »skupne zadeve«, ki so izvzete iz slovaške avtonomije. Te so: zunanja politika, vojska in finance, v kolikor gre za kritje skupnih izdatkov. Že doslej so vsa ta skupna področja povzročala mnogo medsebojnih sporov, ki jih brez medsebojnega zaupanja in sodelovanja ne bo nikdar mogoče dokončno urediti v zadovoljstvo obeh strank. Značilno v teh sporih pa je to, da so glede vseh navedenih

skupnih zadev zelo jasno pokazali — slovaško odvisnost od Čehov in ne narobe. Tako so se morali Slovaki v svojih pogajanjih z Madžari poslužiti češkega kritja, ako so hoteli čim več svojega rešiti, glede vojske so navezani na tesno sodelovanje s češkimi oficirji, četudi služijo odslej Slovaki svoj vojaški rok na slovaških tleh, v finančnem pogledu pa postaja odvisnost od Prage vedno bolj vidna. Spori s Čehi v teh skupnih zadevah se morajo slej ali prej maščevati nad Slovaki samimi. To spoznanje mora odgovornim krogom narekovati čim večjo obzirnost do zasovražene Prage. V zadnjem času je ta obzirnost prišla do izraza predvsem na gospodarskem področju.

Sredi februarja je proračunski odbor avtonomnega slovaškega deželnega zbora odobril prvi slovaški proračun, ki vsebuje naslednje številke: 1. Državna uprava: izdatki znašajo eno milijardo 192 milijonov 648.900 kron, prejemki pa samo 886 milijonov 363.000 kron; deficit znaša torej 306 milijonov 285.900 kron. 2. Državna podjetja: izdatki eno milijardo 187,081.600 kron, prejemki samo 973,966.300 kron, deficit znaša 204 milijone 115.300 kron. 3. Investicije so določene v višini 645 milijonov 16.300 kron, za katere ni kritja. Celokupni deficit znaša torej približno eno milijardo 155 milijonov kron. Del tega deficita (okoli 750 milijonov kron), ki se po mnenju proračunske komisije nanaša po večini na vsedrjavne izdatke ali pa izvira iz odplačevanja investicijskega dolga železnic, odnosno iz novih investicij, ki so vsedrjavnega pomena (vojaška in strateško važna dela), naj bi prevzela osrednja vlada, za ostanek okoli 400 milijonov kron pa naj bi po priporočilu navedene proračunske komisije najela slovaška vlada posojilo pri praških bankah. V ostalem priporočila komisija kar največje varčevanje na vseh področjih z željo, da bi bili prihodnji proračuni nižji od letošnjega, ki je v taki višini izjemen. Samo po sebi se razume, da komisija še posebej svari vlado pred zvišanjem davčnih bremen, ker bi to vzbujalo odpor proti avtonomni vladi.

Da gre tu za zelo resne gospodarske zadeve nove, zmanjšane Slovaške, je pokazala slovaška vlada sama, ki se je takoj začela pogajati s praškimi finančnimi krogi za najetje primernega posojila. Tako je že ob prvem avtonomnem proračunu Slovaške zelo jasno stopila v ospredje gospodarska odvisnost te avtonomne dežele od bivšega središča, ki v dobi prve republike ni štedilo z velikimi investicijami na Slovaškem. V zvezi s temi gospodarskimi pogajanjimi slovaške vlade v Pragi so češki listi pisali, da je v razgovorih med bratislavskimi in praškimi političnimi predstavniki prišlo do popolnega soglasja ne le v gospodarskih zadevah, temveč tudi v političnem pogledu, kar bi bilo povsem naravno, ker je povezanost med gospodarstvom in politiko ter narobe tolikšna, da ga tudi najbolj goreči slovaški avtonomisti ne morejo prezreti, saj bi se sicer prikrivanje dejstev slej ali prej maščevalo nad njimi samimi. To seveda ne pomeni, da bodo na mah prenehala vsa nesoglasja, ki so se v zadnjih mesecih pojavila med Slovaki in Čehi. Ozadja nesoglasij

so tudi drugačnega značaja. Predaleč bi me zavedlo, ako bi hotel tu samo narahlo nakazati vsa trenutna sporna področja, vendar se mi zdi, da je velika večina sporov, ki so se pojavili med obema bratskima narodoma v zvezi s krizo češkoslovaške republike v zadnjih mesecih nekaj psihološko razumljivega, naravnega, a tudi — prehodnega. Čas prinese spoznanja, ta pa bodo izlečila še marsikatero odrpto rano.

Eno pa se zdi že sedaj gotovo: utopijo o možnosti samostojnega državnega življenja je večina Slovakov že ob dosedanjih izkušnjah pokopala. Slovaška je morala odstopiti Madžarski svoje najrodovitnejše predele, ki so dajali 14% celokupne produkcije žita v ČSR, 38% koruze, 27% prosa in 76% tobaka. Ti rodovitni predeli so predstavljali nad polovico vseh slovaških žitnih polj. Kar je ostalo, ne more več zadoščati niti za najskromnejše domače potrebe, četudi vladni listi, kar je tudi razumljivo, še vedno trde nasprotno. Z avtonomijo je, kakor pravijo v Bratislavi, prenehala »češka hegemonija nad Slovaki«, toda vedno bolj jasno stopa vsem treznim v ospredje vprašanje: Ali je bila prejšnja državna ureditev zares edini vzrok slovaške gospodarske stiske? Samo s politično preureditvijo dežele prejšnji in novi gospodarski nedostatki gotovo še niso odstranjeni. V tem gospodarskem ozadju pa je jedro slovaške avtonomije, naj se sicer o njej iz zgolj političnih nagibov misli karkoli!

Da je spoznanje o nemožnosti samostojnega državnega življenja pridobilo pri Slovaki mnogo nosilcev, kaže med drugim izkoriščanje tega spoznanja za novo negativno rovarjenje nekaterih elementov, ki so še pred septembrskimi dogodki zagovarjali zvezo Slovaške s Poljsko ali z Madžarsko. Zagovorniki zveze s Poljsko (med njimi je bil svoje dni tudi sedanji minister dr. Sidor!) so po pretiranih poljskih zahtevah v decembru lanskega leta utihnili, v zadnjem času pa so samo zato spet stopili v ospredje, ker bi hoteli preprečiti pretesno povezanost Slovakov, četudi samo v federativni obliki, s Prago. Takih, ki simpatizirajo z Madžari, je seveda še vedno nekaj, toda večina bo slej ali prej izvajala iz svojih novih spoznanj gotovo samo take zaključke, ki vodijo k notranji povezanosti v okviru republike, ne pa k njenemu nadaljnjemu razbijanju, kajti v odločilnem trenutku bodo Slovacom spet lahko pomagali samo Čehi, kakor se je to že v teh kratkih mesecih večkrat zgodilo in kakor se je to moralo tudi odkrito priznati, če ne z besedami, pa vsaj z neizogibnimi dejanji.

»Národníe Noviny«, glasilo bivše slovaške narodne stranke, katere predstavnik v sedanji slovaški vladi je minister dr. M. Vančo, so dne 5. oktobra lanskega leta, torej komaj nekaj dni po monakovski konferenci in še pred znanim sporazumom slovaških strank v Žilini dne 6. oktobra 1938, navedle naslednje teoretične možnosti rešitve slovaškega vprašanja: 1. nadaljnje življenje v nevtralizirani čsl. republiki na federativni, dualistični osnovi. 2. poljsko—češko—slovaški trializem, 3. slovaško—poljska zveza, 4. slovaško—

češko—madžarski trializem, 5. slovaško—madžarska zveza, 6. v okviru ČSR vazalna nemška državica in 7. ustanovitev samostojne Slovaške pod nemškim protektoratom ali njeno nevtraliziranje z jamstvom velesil. Po dunajski razsodbi so bila vsa ta vprašanja v glavnem že razčiščena. Slovaški položaj v češkoslovaškem okviru je uredil že omenjeni ustavni zakon o slovaški avtonomiji z dne 19. novembra lanskega leta. Toda sanje o popolni slovaški samostojnosti so še vedno nekatere begale. Prof. Tuka, eden izmed hlinkovskih voditeljev, ki ima sedaj veliko besedo zlasti pri vzgoji akademske mladine, je v decembru lanskega leta govoril bratislavskim akademikom o sposobnosti Slovaške za samostojno državno življenje izven okvira druge republike. Akademiki so njegovo izvajanje spremljali z vzkliki: »Hočemo svojo državo, hočemo svojo armado!« Na ta govor pa je že omenjeni list, ki se sedaj lahko smatra za organ ministra pravde dr. Vanča, zelo ostro odgovoril, opozarjajoč na nevarnost takih teženj, kajti Slovaška, kakor so zapisale »Národníe Noviny«, sploh ne more obstojati kot samostojna država in bi se kot taka ne mogla vzdržati niti teden dni... Besede, ki smo jih tedaj čitali v tem listu, so gotovo globoko odmevale med vsemi Slovaki: »Za boga, ljudje, nehajte! Spametujte se in pomislite, kaj delate! Vi starejši se spomnite na preteklost pod Madžari! Vi mladi pa čitajte knjige Škultétyja, Vajanskega, Razusa in Hlinke in prečitajte, kakšno Kalvarijo je preživel slovaški narod v poslednjem stoletju pod Madžari!... Voditeljem slovaškega naroda je bilo pri poslednjih pogajanjih s Čehi jasno, da Slovaška ne more obstojati kot samostojna država.«

Pravi narodni razvoj, tako sodijo danes trezni Slovaki, je Slovakom zamčen samo v okviru češko-slovaške republike, pa naj bodo sicer osnove slovaškega sožitja s češkimi brati kakršne koli. Ako naj brez njihove pomoči šele sami prebrodijo vse stopnje zdravega narodnega razvoja, potem bodo predvsem oni težko plačali svoje prenagljene račune. Problem njih avtonomije ne more bit zavit samo v politične programe, sestavljene ad hoc v interesu te ali one stranke, ker je po sredi v prvi vrsti vprašanje njih narodnega obstoja. Ako se kot avtonomisti lahko pohvalijo s tem, da je bil že dne 1. decembra lanskega leta prvi meddržavni akt — sporazum o odstopu krajev Poljski — sestavljen v slovaškem jeziku, ne bodo mogli nikdar pozabiti, da je prav ta prvi slovaško pisani mednarodni akt pomenil eno izmed bridkih okrnjenj njih dežele. Take »narodne« zmage pa zares niso velike... Mera in vaga — to je ono, kar zahteva tudi izvedba zdravega avtonomističnega programa!

Ne gre tu, kakor bi morda to kdo napačno tolmačil, za povratak na stare osnove v medsebojnem življenju Čehov in Slovakov, temveč samo za pozitivno ureditev teh odnošajev v znamenju zares bratskega sožitja, ki ga treznim Slovakom že sedaj narekujejo go-

spodarski razlogi. Te so na ljubo političnih teženj doslej močno podcenjevali, sedaj pa udarjajo tem silnejše na dan. Zgovoren dokaz za ta preokret vidimo v izjavi, ki so jo v drugi polovici februarja podali člani avtonomne slovaške vlade, ministri dr. Durčansky, dr. Pružinsky in Teplansky slovaškemu in češkemu novinarjem v odgovor na niz vprašanj o gospodarskem položaju avtonomne Slovaške. Minister dr. Pružinsky je govoril v glavnem o poljedelstvu in industriji, na politično-gospodarska in finančna vprašanja novinarjev pa je odgovarjal fin. minister Teplansky, ki je dejal med drugim:

»Iskreno sodelovanje med Čehi in Slovaki je zelo potrebno. Nova ustavna ureditev naše države je dala vsem trem narodom v skupni republiki in tako tudi Slovakom — nekatere gospodarske pravice, toda nalaga nam seveda tudi dolžnosti. Mi Slovaki poudarjamo, da hočemo živeti v skupni državi Čehov, Slovakov in podkarpatskih Rusov kot enaki med enakimi, kot iskreni bratje. Ustava se mora vsestransko spoštovati, iz skupnega političnega življenja moramo iztrebiti vse neugodne momente, ki ne koristijo miru, redu in medsebojnemu razumevanju in ki predvsem ne koristijo pravni sigurnosti, ki je tako potrebna za gospodarsko obnovo. Sodelovanje, tesno, vsestransko in odkrito sodelovanje vseh treh narodov je danes državi neobhodno potrebno. Za gospodarsko obnovo Slovaške se nam ponuja tudi tuji kapital, toda mi hočemo sodelovati v prvi vrsti s češkimi gospodarskimi krogi. Že samo naše gospodarske naloge zahtevajo skupne napore in sodelovanje med Čehi in Slovaki. Priznati moramo, da nudi češki kapital dokaze iskrene težnje po omogočenju gospodarske obnove na Slovaškem.«

S temi besedami odgovornega ministra v slovaški avtonomni vladi je pot, ki jo bo morala hoditi slovaška avtonomija, ako naj zares koristi Slovakom samim, dovolj jasno nakazana. S tem pa je tudi s te odgovorne strani še enkrat potrjena nadmoč gospodarske stvarnosti nad vsemi prenagljenimi in zaslepljenimi političnimi računi.

DR. STOJAN BAJIČ:

O NAČRTU NEMŠKEGA ZAKONA O SLUŽBENEM RAZMERJU

Sredi lanskega leta objavljeni načrt nemškega zakona o službenem razmerju ni samo zanimiv pojav iskanja novih delovnopravnih poti, marveč je predvsem značilen kot prva sedimentacija totalitarne miselnosti v večjem načrtu za zasebnopravno kodifikacijo. Poleg tega pomeni načrt dolgo pripravljano objavo o socialnopravnih stremljenjih našega severnega sosedu, kjer žive tudi naši rojaki. Zato se načrt tiče neposredno tudi nas.

Nacionalni socializem je nastal in zmagal predvsem kot politično gibanje, ki hoče dosledno zbrisati vse politične, duhovne in gmotne posledice poraza v svetovni vojni. Zato ne preseneča, da je prišel nacionalni socializem na oblast z dokaj neizdelanimi socialnimi in gospodarskimi nazori ter jih začel jasnejše oblikovati šele več let po prevzemu oblasti. Svoje osnovno načelo narodne solidarnosti je uveljavil tudi v socialnem in gospodarskem življenju ter proglasil, da so skupni narodni interesi pretežnejši od interesov posameznikov ali skupin, na pr. stanov. Oni zato ne morejo biti prvenstveni, marveč se morajo podrediti skupni narodni in državni koristi in ji služiti. Zaradi tega ne morejo biti niti stanovske, niti imovinske razlike, najsi tudi ustvarjajo nasprotja, organizacijska osnova niti za socialni, niti za gospodarski, niti za državni ustroj. Prvenstveni in tudi vedno ostro začrtani interes narodne skupnosti, ki ga ugotavlja politični vladajoči sloj, daje vsakemu posamezniku, kakor tudi vsaki socialni ali gospodarski skupini funkcijo organa v službi naroda in države.

V socialni in gospodarski ureditvi so se ta načela uveljavila tako, da je bil veljavni red, temelječ na zasebni lastnini, prostem gospodarjenju in individualni svobodi prevzet kot naravno dan. Nova miselnost mu je le v nekaterih smereh začela pripisovati nove etične naloge. Obrat kot proizvajalna edinica v gospodarskem življenju je enota v interesu vseh, ki so v obratu zaposleni, namreč podjetnika in delavcev, pa tudi v interesu naroda in države. V svojem delu naj ta gospodarska edinica služi interesom v obratu združenih oseb, obenem pa tudi obćim koristim naroda in države. Gospodarska funkcija proizvajalne edinice nasproti narodnemu gospodarstvu popolnoma prevlada njen značaj, ki se pokaže iz njene socialno-interesne strukture, bodisi v obratu samem, bodisi izven njega. Tako pojmovanemu obratu načeluje vodja, ki naj usmerja obrat po vidikih istosmer- nih interesov obratne skupnosti in potreb naroda in države. To važno funkcijo je nacionalni socializem poveril lastniku obrata, ki ga prizna za »roje- nega vodjo obrata«. Razmerje med njim in obratno posadko naj ne bo oblast ali podrejenost, marveč osebna, na medsebojni zvestobi in pravem spozna- nju funkcije nasproti narodni skupnosti utemeljena povezanost. Tako usmerjen obrat se vključi v dirigirano nemško gospodarstvo.

Ta načela je izrazil najprej zakon o ureditvi nacionalnega dela (1934), vendar jih je uveljavil samo v javnopравnih razmerjih, namreč v delovni ustavi (obrat, vodja obrata, zaupni svet) ter v delovni upravi (kolektivni redi, poverjeniki za delo, socialno častno sodstvo). Njegova načela sicer niso ostala brez vpliva na individualno sodstvo, vendar so ti poskusi dokaj skromni, ker se morejo uveljaviti samo, v kolikor so dose- danji zakoni, ki so ostali v veljavi še izza začetka tega stoletja, dovoljevali prostejšo razlago, na pr. v okviru znane »vere in poštenja«.

Pač pa je znanost marljivo iskala konkretni izraz, ki naj bi nova načela uveljavil tudi v zasebnem delovnem pravu. Odpor proti rimskopravnemu pojmovanju službene pogodbe kot poslovne obligacije, na katere temelju se zamenja delo za plačilo, je soglasen, saj veleva to strankin program (t. 19). Vendar je bilo težje, dati tej negativni opredelitvi jasnejši izraz, ker je napotilo strankinega programa na obče nemško pravo dokaj široko. Znanost je izkopala stari *Treudienstvertrag* in ga skušala obnoviti v dobi velikih tovarn. Iz njega je kot nemško prvino izluščila razmerje medsebojnega zaupanja gospodarja in oprode in dolžnost slednjega oskrbe, poleg tega pa obveznost zvestega službovanja. Te izpremembe naj vzamejo službenemu razmerju njegov materialni značaj odmene dela za plačilo in ga prepojijo z osebnimi in npravnimi sestavinami. Tako na temelju zvestobe, časti in oskrbe zasnovano sodelovanje med podjetnikom in delavci naj bi kot nova, iz npravnega in nacionalnega pojmovanja izhajajoča vsebina docela presnovala dosedanjo pravno ustanovo. Službeno razmerje naj bi bilo solidarno delo v korist naroda, poleg tega pa osebnostno razmerje med obema faktorjema proizvodnje, ki naj delata povezana v skupnem in narodnem interesu. Iz teh preudarjanj sta se izoblikovala dva nazora. Prvi, konzervativni hoče ohraniti individualni pogodbeni temelj, a poudarja pri tem osebnostni in etični značaj službenega razmerja (Mansfeld, Hueck, Dersch), dočim gre drugi nazor mnogo dlje in trdi, da gre pri službeni pogodbi za uvrstitev v obrat kot konkretno socialno in gospodarsko enoto, v kateri velja poseben red (*Eingliederung in die Ordnung der Betriebsgemeinschaft*, Siebert).

Načrt zakona o službenem razmerju je izdelala Akademija za nemško pravo in ga objavila z utemeljitvijo referentov za posamezne oddelke. Sistem tega načrta ne kaže nobenih posebnosti: na začetek so postavljena splošna načela (o službenem razmerju, o razlagi, o hierarhiji norm), o službeni pogodbi, o dolžnostih iz službenega razmerja, o prehodu obrata, o razvezi službenega razmerja, o skupinskem delu in posrednem službenem razmerju ter končno skupne določbe.

Na tem mestu nas posebej zanima, za katerega izmed obeh nazorov o službenem razmerju se je načrt odločil in v katerih konkretnih določbah ga je uresničil. V načrtu se je uveljavil konzervativni nazor o individualni službeni pogodbi, ki ga ne samo ustanovi, marveč v znatni meri tudi uredi. Nazor o uvrstitvi službojemnika v obrat in s tem v njegov gospodarski in pravni red, ki je gotovo bližji stvarnosti, nego oblika pogodbe in tudi bližji organskemu pojmovanju obrata v gospodarstvu, je načrt odklonil.

Vendar se tudi sprejeti nazor v načrtu ni dosledno uveljavil. Osebnostni značaj službenega razmerja sicer poudarja načrt, ko govori o tem, kaj je službeno razmerje in kako je treba vršiti razlago; tam omenja

»duha časti in zvestobe, zaupanja in oskrbe« kot npravno vsebino službenega razmerja. Vendar je stari poslovni značaj službene pogodbe kot odplatnega posla za izrabo delovne sile še močnejše poudarjen, nego je bil v starem državljanskem zakoniku. Dočim namreč govori B. G. B. o službovanju kot predmetu pogodbe, proglašča načrt službeno razmerje za »skupnostno razmerje, v katerem uveljavlja službojemnik svojo delovno silo (!) za podjetnika v njegovem obratu ali drugače v njegovi službi« (§ 1). Načrt torej ne prizna v službenem razmerju službojemniku enotne in celotne osebnosti, ki bi morala biti spričo zatrjevanega osebnostnega značaja službenega razmerja udeležena kot bistvena celota in z vsemi nujnimi posledicami v ustanovljeni delovni skupnosti. Nasprotno pa izloči načrt službojemnikovo delovno silo kot samostojen in bistveni objekt te pogodbe. S tem daje le nepričakovano ostro formulacijo rimskopravne pogodbe o najemu delovne sile. Posebno značilna je ureditev v primeru, da preide podjetje iz imovine enega podjetnika na drugega. Dočim je po našem pravu tudi v tem primeru — vsaj de iure — odločilna osebna volja prizadetih službojemnikov, veže načrt (§ 90) na prenos lastnine obrata kar avtomatičen prehod vseh službenih razmerij na novega podjetnika. To stališče načrta, ki velja pri nas samo za viničarje, ki se kot glebae adscripti prodajo z vinogradom vred, ni v skladu s tolikanj poudarjenim osebnim značajem službenega razmerja. Sicer pa tudi v drugih zvezah nove zamisli o službenem razmerju v načrtu ne pridejo do veljave. Če naj bi službena pogodba res ustvarila neko s k u p n o s t, bi se morala ta skupnost uveljaviti dejansko in na obeh pogodbenih straneh enako. Te nujne posledice svojih idejnih razglabljanj pa tvorci načrta niso videli. Tako na pr. mora službojemnik v znatni meri nositi riziko podjetnikovega neuspeha (n. pr. v primeru zastoja v obratovanju kake stroke), dočim se pa njegova plača ne ravna po nekih skupnostnih vidikih, recimo po poslovnem uspehu podjetja (kar bi pričakovali spričo t. 14 strankega programa), marveč po količini dejansko opravljenega dela (§ 32) ter po pogodbi oziroma tarifnih redih. Tako o mezdah ne odloča uspeh skupnega dela v obratu, marveč službodavčeva volja in izvenobratni činitelji, namreč državni organi (poverjeniki za delo).

Dočim zagotavljajo moderne zakonodaje važnim socialnim normam največjo učinkovitost s tem, da jih proglasijo za prisilne (in jih s tem odtegnejo razpolaganju strank), se je odločil načrt za drugačno pot. Za prisilne je proglasil razmeroma maloštevilne norme, kar utemeljuje s tem, da je treba delovne pogoje prilagoditi posebnim razmeram, na pr. potrebam manjših obratov, poleg tega pa da bi mogli postati taki minimalni delovni pogoji proti nameri zakona splošni. Pač pa imajo upravna oblastva, predvsem poverjeniki za delo, pravico, da v svojih smernicah in kolektivnih redih izdajajo prisilna pravila o delovnih pogojih. S tem se je težišče zaščitite premaknilo iz zakona v roke upravnih oblastev in ona — ne pa več

objektivna zakonska norma — lahko različno in po posebnih vidikih določajo splošne delovne pogoje (neprisilne so določbe n. pr. o plači za prekočasno delo, za čas bolezni itd.).

Načrt ni priznal *nameščenec* v za posebno skupino, ki bi ji posvetil poseben oddelek, in sicer iz načelnih razlogov, češ da mora tudi v tem oziru prevladati skupnost nad posebnostmi. Zato je načrt določbe o *nameščencih* (na pr. glede konkurenčne klavzule, bolezni, odpovedi itd.) razvrstil na dotičnih mestih med splošne določbe. Zanimivo je, da načrt *nameščencem* ne daje posebnega dopusta, niti odpravnine, dočim so odpovedni roki le *blanket* bodočemu zakonodavcu.

Obratni riziko (§ 36) zadene — kakor že zgoraj omenjeno — obe stranki službenega razmerja. Službodavec odgovarja za svojo krivdo in za svojo sprejemno zamudo, poleg tega tudi za motnje v lastnem obratu (*specialni riziko*); če pa obsegajo motnje v obratovanju stroko ali pokrajino (*generalni riziko*), jamči pa samo za polovico plače. Vprašanje delne stavke, s katerim se je sodstvo prej temeljito bavilo, ja načrt izpustil »iz pedagoških razlogov«.

Tudi ostale podrobnosti načrta se ne oddaljijo znatno od dosedanjih ureditev. Določbe o službojemnikovih dolžnostih se bavijo s službovanjem, posebnimi dolžnostmi zvestobe, s konkurenčno klavzulo. Med dolžnostmi službodavca obsegajo pretežni del določbe o plači: najprej splošne določbe (tudi o prekočasnem delu, o plači za slučaj zadržanosti in o posmrtnini), nato pa o *naturalnih prejemkih*, o akordu, proviziji, *tantijemi*, *remuneraciji*, *dospevanju* in *zaščiti*. Načrt ima tudi nekaj določb o pogodbeno ustanovljeni *pokojnini*. Omeniti je treba, da je šele ta načrt obljubil zakonsko ureditev dopusta, ki je *Nemčija* doslej še ni poznala. Zato podčrtava načrt to novost na posebno očitven način (§ 74): »ohranitev narodne moči zahteva, da se more vsak službojemnik enkrat na leto odpočiti od dela in da obnovi svoje telesne in duševne sile, ne da bi si moral zaradi tega kaj pritrpati.« Načrt daje šest dni plačanega dopusta na leto.

Že iz tega pregleda izhaja, da se načrt ni bistveno oddaljil od dosedanjega pravnega stanja, ki izvira pretežno iz predvojnih in prvih povojnih let. Teoretični napor za notranjo preosnovo službenega razmerja v smislu nove ideologije niso v nikakem sorazmerju z njih uveljavljenjem v konkretnih določbah načrta. To nas ne preseneti, ker vemo, da se temelji gospodarskega in socialnega reda niso toliko izpremenili, da bi bile možne res nove rešitve.

O B Z O R N I K

Med starim in novim ravnotežjem sil

V drugi polovici januarja in v prvi polovici februarja tega leta so se na mednarodni pozornici zvrstili dogodki, ki značilno obeležujejo novo mednarodno politiko medsebojne tekme velesil brez krinke in brez iluzij. Zajeli so tako rekoč vsa svetovna sporna področja brez razlike in bolj ko kdaj poprej pokazali svetovno prepletenost vseh perečih mednarodnih problemov.

Tekma med velesilami, ki je še vedno v fazi medsebojnega merjenja sil, zavzema vedno širši obseg, obenem pa se vedno bolj jasno nagiba k razčiščenju položajev v znamenju formiranja dveh blokov velesil. Skušaja se ustvariti novo ravnotežje med glavnimi tekmeči, da bi se z izravnavačo vzporeditvijo sil zavaroval mir za čim daljšo dobo. Temu služi za sedaj dvojna aktivnost velesil: na diplomatskem in oboroževalnem področju.

V ozadju razdelitve velesil v dva bloka pa so poleg njihovih zgolj materialnih interesov tudi **ideološki nagibi**, ki so mednarodni razvoj v toliko skomplicirali, ker postavljajo danes že skoro povsod v ospredje tesno povezanost notranje in zunanje politike. Zato opažamo v zadnjem času vzporedno z mednarodnim valovanjem tudi kaj značilna **notranje-politična valovanja**, ki jim ni mogoče vselej iskati vzrokov samo na notranje-političnem področju, kakor se utegnejo na drugi strani njihove posledice pokazati tudi izven državnih mej. Mnoge države (na primer nova ČSR) morajo vistomeriti svojo notranjo s svojo zunanjo politiko, drugim je spet njih zunanja politika že v naprej določena po njih notranje-politični ureditvi. Ker je ravnotežje med velesilami, ki so glavne protagonistinje trenutnega mednarodnega razvoja, odvisno od zavezništev vsake izmed njih, se nam tako poleg tradicionalnega diplomatskega in gospodarskega lova za zavezništva pojavlja povsod tudi ideološki lov za njimi. V to področje spada zlasti čedalje silnejša zunanje-politična propaganda, ki ji je

razvoj moderne tehnike dal na razpolago zelo učinkovita sredstva.

Vsi ti skriti in odkriti tokovi mednarodnega življenja, ki se pojavljajo vzporedno z vsemi obstoječimi mednarodnimi krizami in posameznimi lokalnimi spori širšega pomena, spravljajo svet v mrzlično **valovanje iz napetosti v napetost** v začaranem krogu, iz katerega morda še dolgo ne bo izhoda. Propadla je ženevska metoda zavarovanja miru, a tudi monakovska metoda, ki naj bi jo bila uspešno zamenjala, se ni izkazala kot jamstvo miru. Svet se zato vrača spet k starim diplomatskim metodam, ki so v novi mednarodni dinamiki našle svoje novo primerno okolje, in išče izhoda iz zagate, kakor nekdanj, s sprotnim izravnanjem porušeni ravnotežij, dokler je vsaj še nekaj izgledov za mir, a s pripravljanjem primerne — jeklene rezerve »za vsak primer«. Kakor nekdanj, je vojna tudi danes »ultimo ratio« za rešitev mednarodnih sporov; četudi si vsi žele, da bi bila zares — »ultima«, zares samo skrajna rešitev iz vseh novih zagat in stisk, se vendar vsi brez izjeme nanjo pripravljajo že sedaj, ko je še ne smatrajo za »neizogibno rešitev«.

To velja prav tako za velike kakor male države, le s to razliko, da se skušajo **male države**, ki ne zmorejo pretežkih bremen novega oboroževanja, kakor nekdanj, zavarovati s tem, da že sedaj, torej še v mirnem času, proglašajo za edino osnovo svoje zunanje politike — **nevtralnost**. Tako je tudi politika malih držav sredi naraščajočih mednarodnih napetosti vrnila k svoji predvojni in tradicionalni osnovi, ki pa seveda v dobi silnega napredka v tehniki, v dobi ideološke borbe med narodi in vedno večjega prepletanja notranje in zunanje politike ne pomeni več tako trdne zaslombe in zavarovanja pred morebitnimi presečenji kakor pred nekaj desetletji. Zato se tudi v politiki tako zvane nevtralnosti malih držav opažajo znatne spremembe, v zadnjem času zlasti in tem, da skušajo male države kolikor le mogoče medsebojno povezati svoje usode v izrazito obrambne namene.

Toda iz dejstva, da se to spoznanje med malimi državami konkretno uveljavlja, odkar so se morale iznebiti vseh drugih iluzij o zavarovanju svojega mednarodnega položaja in svoje neodvisnosti, ne smemo še sklepati, da so za tak razvoj dani že vsi pogoji. Male države vpadajo slej ko prej v interesne sfere velikih, ki združevanje malih držav zdaj podpirajo, zdaj ovirajo, kakor pač odgovarja njihovim interesom. To delo je velesilam olajšano zlasti tam, kjer odnosi med malimi državami niso brez medsebojnih trendov. Tako so diplomacije malih držav navzlic splošnemu izmikanju iz neposrednih območij borbe med velesilami, ki jim ga nalaga pravilno pojmovana politika nevtralnosti, v tem novem mednarodnem razvoju od prejšnjih k novim ravnotežjem postavljene pred hude preizkušnje. To nam razlaga mnoga značilna valovanja, ki so se pojavila tako v zunanji kakor notranji politiki malih držav.

* * *

V odnošajih med velesilami je v preteklih tednih nastopilo več novih momentov, ki so vnesli večjo jasnost v delitev velesil v dve fronti, ki bi si stali nasproti v primeru vojne. Ako je bila ideološko, politično in tudi gospodarsko že doslej utemeljena delitev velesil v dva bloka, na os Rim—Berlin in na angleško-francosko »prisrčno antanto«, prehaja ta delitev po poslednjih izjavah državnikov med mednarodna dejstva, ki bi jih mogel spremeniti samo od dosedanega povsem nasproten tok dogodkov. Najprej je bila predmet raznih tolmačenj Hitlerjeva izjava z dne 30. januarja tega leta o solidarnosti Nemčije z Italijo. Po Chamberlainovi izjavi v angleški spodnji zbornici z dne 6. februarja tega leta pa je stopilo v ospredje tudi vprašanje angleško-francoske solidarnosti v primeru vojne. V tednu med obema izjavama se je vodila zanimiva polemika o pravi vsebini Rooseveltove izjave, podane na tajni seji vojaške komisije ameriškega senata dne 31. januarja tega leta. Ozadje vseh teh tolmačenj in polemik pa ni bilo v tem, da bi se šele sedaj ugotovilo, v kakšne ideološke ali poli-

tične tabore so velesile razdeljene med seboj, temveč da bi se kar najbolj konkretno doznalo, ali in v koliko so velesile že v naprej povezane in obvezane med seboj tudi za primer vojne.

Hitler je v svojem govoru v rajhstagu dne 30. januarja 1939 izjavil glede Italije dobesedno: »Nihče na svetu naj se ne vara glede odločitve, ki jo je narodnosocialistična Nemčija zavzela nasproti temu svojemu prijatelju (Italiji). Samo miru lahko služi, ako ni najmanjšega dvoma več o tem, da bi vojna, ki bi iz kakršnegakoli razloga nastala proti današnji Italiji, postavila Nemčijo prijatelju ob stran.« To svojo izjavo je Hitler utemeljil še z »usodno ideološko povezanostjo« obeh držav. Spriči napetosti, ki je še pred to izjavo nastopila med Italijo in Francijo zaradi Španije in neuradno formuliranih italijanskih zahtev glede Korfike, Tunisa, Sueza in Džibutija, je bila po Hitlerjevem zagotovitvi Italiji na vrsti francoska zaveznica Anglija, da najmanj tako jasno spregovori kakor Nemčija.

V svojem govoru z dne 31. januarja, dan po Hitlerjevem govoru, se Chamberlain tega vprašanja še ni dotaknil, pač pa so naslednjega dne objavili ameriški listi v senzacionalni obliki izjavo, ki jo je baje dan poprej podal v včjaški komisiji ameriškega senata prezident **Roosevelt**, češ da so meje Združenih držav Severne Amerike v — Franciji. To izjavo je Roosevelt tri dni nato demantiral, toda zdi se, da v Nemčiji in Italiji, kakor je bilo razvidno iz polemike časopisja obeh držav, navzlic temu prvotna objava ni ostala brez vpliva. Dejstvo je, da je za 4. februarja napovedani Mussolinijev govor na seji Velikega fašističnega sveta izostal in Italija še vedno ni formulirala svojih protifrancoskih zahtev.

Po tej polemiki okoli Rooseveltove izjave pa se je tudi Chamberlain udal pritisku spodnje zbornice in brez izmikanj potrdil popolno solidarnost Anglije s Francijo v smislu izjav francoskega zunanjega ministra Bonnetja z dne 26. januarja tega leta. Takrat je namreč **Bonnet** izjavil v francoskem parlamentu dobesedno: »V teku naših razgovorov v Londonu in Parizu smo se

dotaknili vseh vidikov francosko- angleške solidarnosti tudi za primer, ki ga sicer ne želimo, za primer vojne, v katero bi bili potegnjeni naši dve državi. Vse sile Velike Britanije bi bile tedaj nam na razpolago, prav tako kakor bi bile tudi vse sile Francije na razpolago Veliki Britaniji. Zato je povsem naravno, ako želi Francija, da bi britanski narod dotiral do viška svojo vojaško moč, kakor želi Velika Britanija, da bi dotirala do viška svojo vojaško moč Francija.«

Na vprašanje poslanca Hendersona, ali deli to Bonnetovo mnenje tudi britanska vlada, je **Chamberlain** odgovoril dne 6. februarja 1939: »Kar je rekel g. Bonnet, je popolnoma v skladu s stališčem vlade Njegovega Veličanstva. Nemogoče bi bilo, proučiti v podrobnostih vse morebitne primere, ki bi mogli nastopiti. Toda čutim za svojo dolžnost, da pojasnim, da je interesna vzajemnost, s katero sta Francija in naša država povezani, taka, da bi sleherno ogražanje življenjskih interesov Francije, pa naj pride od katerekoli strani, izzvalo takojšnje sodelovanje naše države.« Tej Chamberlainovi izjavi, ki je že sama po sebi močna, pa je dal angleški zunanji minister lord **Halifax** še nov poudarek v svojem govoru v lordski zbornici dne 22. februarja tega leta, ko je dejal: »Nekateri krogi so izjavo o solidarnosti Velike Britanije in Francije, ki jo je dal Chamberlain pred dnevi v spodnji zbornici, ponovno skušali podcenjevati ali omejiti. **Solidarnost obeh narodov in držav je popolna in vsestranska.** Vsak poskus njenega podcenjevanja je obžalovanja vreden. Velika napaka je, pripisovati Chamberlainu, ki je o tej solidarnosti podal kratko, a zato skrajno jasno izjavo, kakršnekolj rezerve.«

Rimska »Tribuna« je dne 7. februarja t. l. navedla kot glavne **nagibe Chamberlainove odločne izjave:** britansko željo po vzpostavitvi ravnovesja s Hitlerjevo izjavo o solidarnosti Nemčije z Italijo, Rooseveltovo zadržanje, ki mu v Londonu očitno pripisujejo velik pomen, italijansko ugotovitev, da bodo italijanski prostovoljci navzlic Francovemu uspehu v Kataloniji od-

poklicani iz Španije šele po popolni vojaški in politični zmagi generala Franca, ter končno možnost strateških sprememb v zapadnem Sredozemlju po zavzetju Minorca in Francovi končni zmagi. Velik pomen Chamberlainove izjave pa je podčrtala tudi rimska oficiozna »**Informazione Diplomatica**«, ki je poudarila, da rimskih uradnih krogov ta izjava ni presenetila, ker jim je bilo angleško stališče znano že iz januarskega Chamberlainovega obiska v Rimu, kjer so že doslej vedeli, da obstoja med Anglijo in Francijo prava vojaška zveza. Ta zveza je po mnenju rimskih krogov obrambnega značaja, toda »**Informazione Diplomatica**« pristavlja, da bi bilo kljub temu »tvegano prerokovati bodočnost«. Zato izjavo Italija iz Chamberlainove izjave samo ta zaključek, da bo »še bolj pospešila in izpopolnila vojaško pripravljenost naroda«.

Toda tudi Francija, Anglija in Zedinjene države Severne Amerike kažejo, da v **pogledu oboroževanja** na suhem, na morju in v zraku nočejo več zastajati za drugimi velesilami. Najbolj zgovorno to dokazujejo njihovi novi vojaški proračuni, ki kažejo, da se hočejo zapadne demokracije temeljito oborožiti, da bodo, kakor je zapisal pariški oficiozni »**Temps**«, »razpravljale kot enakovredni partnerji s totalitarnimi velesilami«. V podrobnosti tega oboroževanja, ki otvarja novo mrzlično tekmovanje med velesilami, se tu ne morem spustiti. Po ženevskih podatkih pa naj tu navedem vsaj približne skupne vsote, ki jih bodo v tem letu izdale zapadne države za svojo oborožitev: **Francija** rednih vojaških izdatkov 13.6 milijard frankov, izrednih 25.1 milijard frankov; **Anglija** bo od 1. aprila letos, ko se začne njeno proračunsko leto, uporabila skupno nad eno milijardo funtov (okoli 300 milijard dinarjev!) za svoje pospešeno oboroževanje na suhem, na morju in v zraku; v petletki, ki se konča leta 1941-42, bo dogradila za okoli 600.000 ton novih vojnih ladij; **Zedinjene države Severne Amerike** pa bodo izdale letos za svojo oborožitev okoli 900 milijonov dolarjev; po predlogu vojaške komisije senata, se sme

njena letošnja letalska produkcija dvigniti na 6000 letal. Roosevelt v februarju ni prikril, da hoče USA podpreti Francijo in Anglijo z letali.

Iz tega bi se dalo sklepati, da hočejo demokratične države v pospešenem tempu izkoristiti svojo gospodarsko nadmoč za čim popolnejšo oborožitev. Glede diplomatske povezanosti velesil v naznačenih blokih bi se morda še vedno dalo na splošno reči, da je ta povezanost med totalitarnimi državami trenutno večja, da pa solidarnost demokracij toliko bolj narašča, kolikor večje se jim zde skupne nevarnosti. Zato krije tudi sedanje merjenje sil med velesilami še vedno polno negotovosti. Prav te negotovosti pa so, dasi zveni to paradokсно, trenutno prav za prav edino jamstvo miru...

Valovanja v odnošajih med velesilami se seveda po svoje odražajo tudi na posameznih spornih področjih, kjer so vsa pereča vprašanja podvržena v zadnjem času naglim fluktuacijam, ki jih zaradi tajnih diplomatskih ozadij največkrat ni mogoče takoj premeriti. Tako razvija na primer **Anglija** v zadnjem času zelo živahno gospodarsko akcijo na evropskem vzhodu in jugovzhodu, kjer se ta njena akcija križa z nemškimi interesi. V **Španiji** razvijata Anglija in Francija že več tednov živahno diplomatsko akcijo, ki je v zvezi s priznanjem generala Franca, katerega izgledi za končno zmago so po popolnem zavzetju Katalonije (dne 26. januarja so nacionalisti vkorakali v Barcelono, 15 dni nato je bila že vsa Katalonija v njihovih rokah) vedno večji. Istočasno vršita obe vladi pritisk na republikance, da bi opustili nadaljnji odpor, ker bi jima potem priznanje generala Franca ne dalo več nikakih težav. Angleži so dne 9. februarja tega leta pomagali generalu Francu celo pri zasedbi **Minorce**, s čemer so si hoteli ne le pridobiti njegovo naklonjenost, temveč tudi preprečiti zasedbo tega otoka po tretji državi. Poslednje jim je uspelo, kako pa se bo končala snubitev generala Franca, za katerega se sedaj zavzemajo vse štiri velesile, ni še mogoče reči. Na **Dalnem vzhodu** je medtem pripravila zapadnima velesilama

presenečenje Japonska z zasedbo otoka južnokitajskega Hainana (10. febr.).

* * *

Na vzhodnem in jugovzhodnem evropskem področju so bile pretekle tedne (in bodo gotovo tudi še prihodnje) v ospredju zanimanja zlasti Poljska, baltska in balkanske države, pa tudi ČSR in Madžarska. Na **Poljskem** se je dne 26. in 27. mudil nemški zunanji minister Ribbentrop, prav ob petletnici poljsko-nemške prijateljske pogodbe z dne 26. januarja 1934. Dne 23. februarja tega leta prispe v Varšavo tudi italijanski zunanji minister grof Ciano, da dopolni svoje srednjeevropske obiske iz zadnjih mesecev. Med tem pa je Poljska podpisala tudi novo trgovinsko pogodbo z Rusijo, dočim je ministrski predsednik Skaldkowsky še pred Cianovim obiskom napravil skok v Pariz (20. februarja t. l.). Poljska je v zadnjem času posebno krepko poudarila svojo težnjo po popolni nevtralnosti. V tem pogledu jo posnemajo zlasti **baltiške države**, ki so svojo nevtralnost manifestirale na konferenci svojih zunanjih ministrov v Kovnu prve dni februarja (komunike z dne 3. februarja t. l.).

Svojo solidarnost so med tem znova potrdile tudi države **Balkanske zveze**, katerih predstavniki so se med 20. in 22. februarjem tega leta sestali v Bukarešti. Za bližnji razvoj na Balkanskem polotoku je važen zlasti oni podudarek zaključnega komunikeja z dne 22. februarja, ki je navezan na skupno odobritev solunskega sporazuma z Bolgarijo z dne 31. julija 1938: »Ta sporazum izpričuje na očiten način krepko voljo držav članic Balkanske zveze, da ne zanemarijo ničesar, kar bi moglo dovesti do zaupanja polnega sodelovanja med državami Balkanskega polotoka na podlagi popolne enakopravnosti in absolutnega spoštovanja njihovih mej.« Vprašanje ureditve odnošajev z Bolgarijo bo v tekočem letu prav gotovo eno izmed najvažnejših vprašanj ostalih balkanskih držav.

Skoro istočasno so se setale na svoji konferenci tudi **nordijske države**, ki v zadnjem času izpopolnjujejo svojo po-

litiko nevtralnosti s posveti o medsebojnem obrambnem sodelovanju.

V nekaterih državah je med tem prišlo tudi do **notranjepolitičnih sprememb**, ki so vzbudile splošno mednarodno pozornost, četudi so bile v glavnem izzvale po notranjepolitičnih nagibih. Tako je v **Turčiji** dne 25. januarja odstopila vlada Dželal Bajarja in je naslednjega dne sestavil novo vlado bivši notranji minister Refik Saidam, zunanje ministrstvo pa je prevzel Saradzoglu. **Na Madžarskem** je podal ostavko Imredy (15. februarja) in je novo vlado sestavil dotedanji prosvetni minister Teleky, katerega je v prosvetnem ministrstvu zamenjal Homan, dočim se ostala vlada ni spremenila. Tudi v **Rumuniji** se je dne 2. februarja tega leta izvršila važna rekonstrukcija vlade z imenovanjem notranjega ministra Calinesca, ki velja za odločnega politika, za podpredsednika vlade in vršilca dolžnosti predsednika patriarha Mirona.

V Belgiji je v zvezi z navidezno malopomembnim imenovanjem flamskega zdravnika dr. Maertensa, bivšega vojnega dezerterja, za člana novo ustanovljene flamske akademije znanosti izbruhnila dne 9. februarja huda vladna kriza. Socialist Spaak je odstopil, novo vlado pa je šele 21. februarja tega leta sestavil katolik Pierlot, ki pa za sodelovanje v svoji vladi ni mogel pridobiti liberalcev. Ti so namreč povzročili demisijo Spaakove vlade iz protesta proti gori omenjenemu imenovanju dr. Maertensa, ki je bil radi svojega medvojnege sodelovanja z Nemci najprej obsojen na smrt, nato pa pomiloščen. Tako se je prvič po letu 1926 zgodilo, da belgijske vlade ne sestavljajo več zastopniki treh tradicionalnih vladnih strank: socialistov, katolikov in liberalcev. Tudi tu gre v bistvu za notranjepolitične spore med Valonci in Flamci, ki pa utegnejo tudi zunanjepolitično odmevati, ako se dokončno ne uglade.

* * *

Sredi vseh teh mednarodnih trenj in notranjepolitičnih vrenj je katoliška cerkev izgubila svojega poglavarja — **papeža Pija XI.**, ki je po daljšem bole-

hanju umrl dne 10. februarja tega leta po 17letnem papeževanju. Njegova smrt je sprožila zanimiva ugibanja o tem, na katero stran se bo sredi naraščajočega ideološkega razcepa med vlesilami nagnil novi papež, ki bo izvoljen prve dni marca. **Dr. Branko Vrčon**

Notranjepolitični pregled

V začetku meseca februarja so notranjepolitični dogodki pri nas vzbudili splošno pozornost v politični javnosti doma in izven mej naše domovine. V najbolj pereči obliki so stopila v ospredje važna notranjepolitična vprašanja, katerih rešitev ni več mogoče odlagati. Padec Stojadinovičevega režima je bil sprejet z velikim olajšanjem, ker se je ž njim zrušil sistem, ki ni obetal nikakih rešitev bistvenih notranjepolitičnih vprašanj, temveč je celo predstavljal nevarnost za stopnjevanje političnih nasprotstev.

Sprememba vlade je tudi formalno obeležena kot nujna posledica spoznanja, da je v interesu naše notranje konsolidacije in zunanje varnosti potrebno čimprej kreniti na nova pota. V kolikor je to spoznanje sedaj splošno in ga dele z opozicijo tudi vladni krogi, smemo v tem videti znaten napredek v našem notranjepolitičnem razvoju, četudi gre šele za prve korake v novo dobo.

Zaradi važnosti dogodkov, ki so ustvarili novi notranjepolitični položaj, želimo najprej v retrospektivnem pregledu zabeležiti vse, kar je za presojo trenutnega položaja in bližnjega razvoja važno.

Dne 3. februarja tega leta je **narodna skupščina** po celodnevni debati overovala mandate vseh poslancev, ki so predložili pooblastila; teh je bilo 327. Od opozicije sta posegla v razpravo poslanca Jovović in Čubrilović. Po govoru poročevalca manjšine v verifikacijskem odboru Trifka Žugića so opozicijski poslanci zapustili dvorano in so se vrnili pozneje samo k prisegi poslancev. Med tem je notranji minister Milan Acimović podal daljši ekspozé o volitvah z dne 11. decembra lanskega leta, ki jih je označil za »zares svobodne«, češ da je vlada zelo liberalno izvajala zakonske odredbe. Glede bodoče notranje

politike Stojadinovićeve vlade pa je pripomnil: »Trudili se bomo, da se bo zakon enako izvajal v vseh krajih naše prostrane države. Oni, ki bi hoteli ta red motiti, bodo imeli proti sebi močno državno oblast, ki jih bo primorala k spoštovanju reda in zakonov. To pomeni pa še ne bo pomenilo kake spremembe politike, ki jo je vlada vodila doslej, temveč samo izvajanje veljavnih zakonov zaradi ohranitve obstoječega reda.« Minister se je dotaknil tudi hrvaškega vprašanja in poudaril, da je njegova rešitev mogoča samo v mirni atmosferi. Rešitve tega problema so lahko različne, toda predsednik vlade dr. Stojadinović je o tem vprašanju že izrazil svoje stališče. V debato je posegel tudi prosvetni minister Kujundžić, katerega govor o hrvaškem vprašanju je imel neposredne notranje-politične posledice.

Še isti večer so namreč podali **ostavko** ministri dr. Mehmed Spaho, Dragiša Cvetković, dr. Miha Krek, Fran Snaj, in dr. Džafer Kulenović in jo predsedniku vlade dr. Stojadinoviću utemeljili takole:

»Gospod predsednik! V današnji debati v narodni skupščini, zlasti v govoru g. Bogoljuba Kujundžića, ministra prosvete, se je ugotovilo, da so v vladi različna naziranja glede ureditve vprašanja našega sporazuma s Hrvati. Mislimo, da smo dolžni ne samo v interesu izpolnitve naših programskih obljub pred volitvami glede tega vprašanja, temveč tudi iz drugih velikih državnih razlogov čim prej dokončno urediti vrašanje sporazuma s Hrvati. Mislimo, da predstavlja vlada v sedanjih sestavi zapreko za ureditev tega važnega vprašanja. Iz teh razlogov nam je čast podati ostavko na mesta, ki jih zavzemamo v vaši vladi. Izvolite itd.«

Po končanih posvetovanjih s predsednikom senata dr. Antonom Koroščem, predsednikom verifikacijskega odbora narodne skupščine Stevanom Čirićem ter ministrom dr. Spahom in Cvetkovićem je knez namestnik Pavle dne 4. februarja poveril mandat za sestavo nove vlade ministru za socialno politiko in narodno zdravje v ostavki Dragiši **Cvetkoviću**. Zasedanje narodne skupščine je bilo odglašeno na nedoločen čas,

odglašena pa je bila tudi napovedana seja poslanskega kluba JRZ.

Dragiša Cvetković je v nedeljo dne 5. februarja tega leta pozno ponoči sestavil **ново vlado**, v kateri je razen predsedništva prevzel še resor notranjega ministra. Za ostale člane vlade pa so bili imenovani: prometni minister dr. Mehmed Spaho, prosvetni minister Stevan Čirić, gradbeni minister dr. Miha Krek, minister vojske in mornarice armijski general Miljutin Nedić, minister za zunanje zadeve dr. Aleksander Cincar Marković, pravosodni minister dr. Viktor Ružić, minister za trgovino in industrijo Jevrem Tomić, minister za pošto, telegraf in telefon Jovan Altiparmaković, minister za gozdove in rudnike Ljubomir Pantić, minister za poljedelstvo inž. Nikola Beslić, finančni minister dr. Vojin Djuričić, minister za socialno politiko in nar. zdravje Miloje Rajaković, minister za telesno vzgojo Djura Čejović ter štirje ministri brez listnice: dr. Džafer Kulenović, dr. Brancko Miljuš in Franc Snaj.

Vsi ministri v novi vladi so senatorji ali narodni poslanci, razen štirih. Vojni minister Nedić je armijski general, zunanji minister dr. Cincar-Marković je bil doslej naš poslanik v Berlinu, finančni minister dr. Djuričić pa upravnik Hipotekarne banke. Pravosodni minister dr. Ružić je bil več let ban savske banovine in je bil šele nedavno upokojen. Nova vlada šteje 18 ministrov, od katerih so že bili ministri v Stojadinovićevi vladi dr. Spaho, dr. Kulenović, Ante Maštrović, general Milutin Nedić, dr. Krek in Snaj.

Po sestavi vlade je novi ministrski predsednik sprejel novinarje in jim izjavil, da označuje delovne smernice nove vlade motivacija ostavke petih ministrov, ki govori o različnih mnenjih v prejšnji vladi glede rešitve hrvaškega vprašanja.

* * *

Na svoji prvi seji dne 7. februarja je vlada pooblastila finančnega ministra, da takoj izroči narodni skupščini predlog novega državnega proračuna, kakršnega je že izdelala Stojadinovićeve vlada, z nekaterimi manjšimi spremembami. Istega dne se je sestal ve-

rifikacijski odbor narodne skupščine, sprejel ostavko dosedanjega svojega predsednika in novega prosvetnega ministra Stevana Čirića ter izvolil za novega predsednika poslanca in bivšega ministra Vojko Cvrkića. Vladi je v tem odboru hotel preprečiti uspeh bivši ministrski predsednik dr. Stojadinović, ki je vložil svojo listo, toda z dvema glasovoma opozicije je vladni kandidat Črković prodril z 11 glasovi proti 9 glasovom. Že naslednjega dne se je opazilo, da dr. Stojadinovića zapuščajo njegovi pristaši in prehajajo v novi vladni tabor. Dva dni po spremembi vlade se je računalo, da razpolaga nova vlada z okrog 200 poslanci. Takoj po spremembi pa dr. Stojadinović ni še miroval. Prva dva dneva po sestavi Cvetkovićeve vlade ga je poskušal del poslancev JRZ potisniti za predsednika poslanskega kluba JRZ, in sicer na seji, katere so se udeležili 104 poslanci. Res je bil Stojadinović z aklamacijo izvoljen za predsednika kluba JRZ, a že naslednji dan se je večina teh poslancev izrekla za Cvetkovića. Dne 13. februarja pa je izvršni odbor JRZ ob navzočnosti dr. Stojadinovića, dr. Korošca, dr. Spaha in Dragiše Cvetkovića sprejel dva sklepa: 1. da bo poslanski klub JRZ v celoti podpiral vlado Dragiše Cvetkovića in 2. da JRZ kot stranka nadaljuje svoje delo v slogi in edinstvu.

Po tem intermezzu sta bili seji narodne skupščine in senata sklicani na dan 16. februarja tega leta, ko je bila napovedana **deklaracija nove vlade**. Narodna skupščina je še pred tem na svoji dopoldanski seji izvolila svoje predsedstvo. Poslanci opozicijskih strank se teh volitev niso udeležili. Za predsednika je bil izvoljen poslanec Milan Simonović z 257 glasovi (35 glasovnic je bilo praznih, očitno so jih oddali najožji Stojadinovićeve pristaši), za podpredsednike pa so bili izvoljeni Alojzij Mihelčič, dr. Dragan Damić in Nuriya Pozderac. Na popoldanski seji skupščine in senata pa je predsednik vlade Cvetković prečital vladno deklaracijo.

V svoji deklaraciji je nova vlada poudarila, da se je sestavila »s **posebnim poslanstvom**«, da se loti ureditve in konsolidiranja notranjih razmer, da pripravi ureditev tistih problemov, ki so

pogoj za to konsolidacijo, in da razen tega zbere vse narodne sile, ki so se doslej jalovo zapravljele v medsebojnem trenju.«

Na tej poti je po mnenju vlade »eno izmed glavnih vprašanj nedvomno ureditev razmer v naziranju, ki obstoji že 20 let pri bratih **Hrvatih** o osnovnih problemih naše državne politike. Stoječ na načelu, da se morajo med nami ustvariti trajni, boljši in trdnější odnosi glede sodelovanja v državnem življenju na temelju popolne enakopravnosti, in upoštevajoč pri tem važne momente naše zgodovinske preteklosti, misli kr. vlada, da mora biti sporazum s Hrvati kot hrvatsko vprašanje njena jasna in odločna politika. Zato morajo biti že priprave za to veliko pot takšnega značaja, da bodo odločno pustile ob strani vse metode preteklosti, ki so ta najvažnejši notranjdržavni problem z raznim taktiziranjem oddaljile od njegove prave ureditve.«

Vlada je mnenja, da bo mogla s tem »ustvariti čvrst temelj za novo orientacijo naše notranje politike« in želi, »da se v atmosferi vzajemnega bratskega razumevanja in strpnosti lotimo urejanja te zgodovinske naloge«. Toda prav zaradi njenega velikega pomena in koščljivosti »se morejo avtoritete države, javni in socialni red, varnost imetja in red v upravi v celoti ohraniti«.

V gospodarski in finančni politiki obljublja vlada, da bo storila vse »za čim boljši gospodarski napredek v državi« in za »splošno povzdigo ljudskega blagostanja in gospodarske neodvisnosti«. Za temelj dobrih državnih financ smatra vlada proračunsko ravnotežje, pri čemer hoče upoštevati plačilno moč prebivalstva in pravilno razdelitev bremen. Nadaljna vladna pozornost bo veljala javnemu kreditu, narodnemu varčevanju in stabilnosti našega denarja.

V zunanjepolitičnem pogledu bo vlada »nadaljevala dosedanjo politiko z istim prizadevanjem in v isti smeri, s ciljem ohranitve miru in politične okrepitve naše države«. Naloga naše zunanje politike bo tudi v bodoče v tem, da bo skrbno čuvala že pridobljena prijateljstva, da bo zato dobra razmerja

negovala in jih izgradila v najboljšem smislu.

Se isti dan je finančni minister Vojin Djuričić izjavil novinarjem, da je vlada sklenila predložiti narodni skupščini že sestavljeni proračunski predlog, v čemer pa si »pridrži pravo, da ga naknadno z amandmaji spremeni, če bo to potrebno«. Novi državni proračun znaša 12 milijard 942 milijonov din, je torej od lanskega večji za 762 milijonov dinarjev.

Narodna skupščina je dne 17. februarja izvolila svoje stalne odbore. Tudi pri teh volitvah opozicija ni sodelovala in je bila postavljena za vse odbore samo ena kandidatna lista. Administrativni, imunitetni odbor za prošnje in pritožbe imajo 21 članov ter enako število namestnikov, finančni odbor pa 31 članov in 31 namestnikov. Predsednik finančnega odbora je Dimitrije Magarašević. V senatu je opozicija glasovala proti vladni listi.

Proračunska razprava v finančnem odboru narodne skupščine se je pričela dne 20. februarja brez udeležbe opozicije. Finančni minister Djuričić je podal daljši ekspozé o proračunu.

Opozicija, ki je imela že pred sprejembo vlade in režima pogoste posvete, je vzdrževala ves ta čas tesne medsebojne stike. Večine posvetovanj v Beogradu so se udeleževali zastopniki vseh delov združene opozicije in JNS. Na takem širšem posvetovanju dne 8. februarja so bili sprejeti sklepi, ki imajo namen še bolj utrditi solidarnost vseh političnih skupin, ki so se združile pri zadnjih parlamentarnih volitvah na listi dr. Mačka. O teh posvetovanjih je dr. Mačka obvestil dr. Šutej, ki se je skupno z dr. Kostićem od bivše SDS udeležil beograjskih posvetovanj v imenu KDK.

* * *

Kako je novo vlado sprejela opozicija? Ker se je nova vlada predstavila javnosti z namero, da pripravi pogoje za rešitev vprašanja sporazuma s Hrvati, se je seveda stališče zagrebške opozicije pričakovalo z velikim zanimanjem. Organ bivše HSS »**Hrvatski dnevnik**« je dne 6. februarja tega leta objavil o sestavi Stojadinovićeve vlade daljši komentar, v katerem ugotavlja, da je bila ostavka vlade dr. Stojadino-

viča sprejeta v zagrebških krogih z zadovoljstvom, kakor so bile sprejete tudi ostavke drugih vlad, ki niso znale najti pota in načina, da ugone najnujnejšim potrebam hrvatskega naroda. Dr. Stojadinović je s svojo politiko onemogočil sleherni pogajanje s Hrvati in je prišel z njimi v oster spor, tako da je postala njegova oseba ovira tudi za navadno izmenjavo misli, čeprav sicer osebna vprašanja niso prvenstvene važnosti. Ne da bi se spuščal v podrobno analizo dogodkov po 11. decembru lanskega leta, se »**Hrvatski dnevnik**« omejuje na ugotovitev, da »je treba vsekakor počakati, da vidimo novo vlado pri delu. Ko bodo vidna dejanja, potem se bo lahko o njej dosti več reklo«. Če pomeni prva Cvetkovićeva izjava novinarjem, da bo imel tisk več svobode, bo to že precejšen napredek v smeri državljanskih svoboščin, dasi seveda s tem hrvatsko vprašanje še ne bo rešeno. List pripominja, da predsednik dr. Maček ni dal še nobene izjave o Cvetkovićevi vladi in da odgovarjajo njegove pripombe le splošnemu mišljenju hrvatske javnosti. »Čakali bomo še nekaj časa, nato pa se bomo morda podrobno bavili z novo vlado in vprašanji, pri katerih rešitvi naj bi po izjavi njenega šefa in njegovih sodelavcev sodelovali. Vsekakor je že čas, da vsi srbski politični faktorji uvidijo, da hrvatsko vprašanje ne prenese več odlašanj, in da ukrenejo, kar je v njih moči, da bo hrvatsko vprašanje rešeno brez večjih trenj, ki bi bila lahko tudi v škodo srbskega naroda.«

Zdi se, da je »**Hrvatski dnevnik**« s temi svojimi pripombami tolmačil splošno razpoloženje v vrstah Združene opozicije. Tudi ljubljansko »**Jutro**« je k spremembi režima objavilo uvodni komentar pod naslovom »**Novi položaj**« (12. februarja 1939). V njem se ugotavlja, da je celokupna jugoslovanska javnost sprejela padec dr. Stojadinovića z olajšanjem. »Posledice ne nastanejo preko noči in se bodo v vsej svoji dalekosežnosti pokazale šele v teku nadaljnega političnega razvoja. Klopčič se je pričel odvijati in trdno smo prepričani, da patriotska državniška razgledanost ne bo več pustila, da bi se štrna zopet zmešala.« Nobe-

nega dvoma ni, da so se zedinili vsi pomembni politični činitelji v državi v naziranju, ki naj tvori izhodišče nove državne politike. Opozicija je že doslej naznačila tudi praktična pota za rešitev našega notranjega vprašanja in glavni okvir, v katerem se da ta izvršitev izvesti: »Hrvatsko vprašanje in z njim združeno vprašanje naše notranje državne preureditve sta tesno povezani z obnovo demokratskega življenja, ali z drugimi besedami z vzpostavitvijo državljanskih svoboščin in političnih pravic jugoslovenskih državljanov. Obseg notranje preureditve v sporazumu dr. Mačka z ostalimi opozicijskimi strankami ni bil v podrobnostih določen. Postavljen pa mu je bil okvir, ki varuje bistvene interese naše skupne državne eksistence in daje tako možnost, da se po resnem preudarku političnih in praktičnih potreb najde taka skupna rešitev, ki bo zadovoljila ne le Hrvate, temveč tudi ostale dele naše države, ne da bi se morali bati, da bo Jugoslavija na svoji življenjski sili in na svoji obrambni sposobnosti utrpela kakršnokoli škodo. Ta okvir so: edinstvo države, to je celina njenega ozemlja, njena monarhična oblika pod vodstvom narodne dinastije Karadjordjevičev in edinstvo njene narodne vojske.«

Tudi glede izvedbe preureditve države je opozicija, kakor poudarja »Jutro«, že izrekla svojo besedo, ker je sprejela načelo, da se morajo vsi potrebni ukrepi »izvršiti v zajednici naroda s krono, vrhovnim čuvarjem naših državnih in nacionalnih interesov« Vlada in opozicija soglašata dalje tudi v tem, da današnje stanje še ne dovoljuje neposrednega pristopa k reševanju našega notranjega vprašanja. Zato mora biti naloga Cvetkovičeve vlade predvsem v tem, da pripravi pot k rešitvi hrvatskega vprašanja, kar bo mogoče le z odstranitvijo političnih metod prejšnjega režima. Sporazum sam pa se da stvarno doseči le, ko bo predhodno dognana, katere politične skupine predstavljajo voljo našega naroda, kar bo mogoče dognati samo na osnovi novega volilnega zakona.

JNS slej ko prej odkrito izpoveduje vero v moč narodnega edinstva, »ki je v bistvu vera v usodno povezanost slo-

venskega, hrvatskega in srbskega naroda«, kar ji omogoča širokogrudnost, »ki se ne plaši revizije marsikaterega dosedanjega pogleda in naziranja«.

* * *

Sinteza tega pregleda glavnih dogodkov in njih odmevov v naši politični javnosti je v kratkem naslednja: Vsi politični činitelji v državi se zavedajo nujnosti čimprejšnje rešitve hrvatskega in z njim zvezanih vprašanj naše notranje politike. Nova vlada je pripravila za to rešitev označila v deklaraciji kot svojo »posebno nalogo«. Vlade ne želi v njenem delu za izvršitev te njene misije nihče ovirati, vsi pa pričakujejo od nje dejanj. Povratek v režim, kakršen je bil Stojadinovičev, ni več mogoč. Složnost in enotnost opozicijskega bloka sta po poslednjih dogodkih še povečana in še bolj utrjena. S tem pa so z načelnih vidikov dovolj jasno nakazane možnosti bližnjega notranjepolitičnega razvoja, v katerem predstavlja nastop nove vlade prehodno fazo od prejšnjega režima h končni ureditvi vseh glavnih notranjepolitičnih vprašanj. Sprememba kurza v naši notranji politiki, kakor se z novo vlado napoveduje, je vzbudila splošno pozornost doma in v inozemstvu; zato je odgovornost novih odgovornih činiteljev tem večja. Poti nazaj ni za nobenega več. Za bodočnost pa bodo odločilni že prvi koraki na poti k novim dejanjem, ki jih zahteva novi položaj.

Verko

Ob dvajsetletnici naše drame

V začetku februarja je poteklo dvajset let, odkar ima Ljubljana slovensko dramo v lastni hiši in z njo do vrha dograjeno Narodno gledališče.

Uprava naše Talije je praznik proslavila s preprosto svečanostjo, ki je v javnosti vzbudila mnogo živahnega odziva. Združila ga je z dvajseto obletnico dneva, ki je iz srede naših duhovnih tvorcev iztrgal Ivana Cankarja, največjega slovenskega dramatika, in v avli drame je bil pri tej priliki odkrit tudi skromen spomenik avtorju »Hlapcev« in »Pohujšanja«, delo akad. kiparja Nikolaja Pirnata. Vsa počastitev njegovega spomina je potekla v slogu, ki samo potrjuje upravičenost graje in

žolča, kar ga je bil Cankar na naslov našega kulturnega dejanja in nehanja razlil za živih dni. Da je uprava Narodnega gledališča Cankarjevo slavlje premaknila za poldrugí mesec, bi ji še nihče ne štel za zlo, kdor ve, kako veliko besedo imajo v naših umetniških in kulturnih razmerah drobcene, malenkostne politične zadevščine. Trde graje pa je vreden način, kako je uprava Narodnega gledališča — v sodelovanju s Penklubom in Društvom slovenskih književnikov, da je bila vsa reč pod okriljem naših najvišjih literarnih organizacij in korporacij — izvedla jubilejni program.

Ob odkritju Cankarjevega spomenika je imel slavnostni govor Oton Zupančič, upravnik Narodnega gledališča, ki je rekel med drugim: »Cankar je naš dramatik kateksohen in slovenski dramí je neizogibna dolžnost, poglobljati se v njegova dela, prodirati v njegovo skrivnost, skušati dati njegovim likom veren obraz in ga čedalje bolj približevati občinstvu.« Za njim je na svečani akademiji, ki je sledila odkritju, govoril predsednik Društva slovenskih književnikov prof. France Koblar. »Ivan Cankar ne more biti sobojevnik nikomur, ki služi samo snovi,« je rekel med drugim, »pa tudi ne sme služiti za bojno sredstvo nikomur, ki celo Kristusa vprega v vsako vojsko med nami. Ivan Cankar je vseh, ki verujejo v njegov narod, namenjen očiščenju in povelčanju.« Zvečer je bila v režiji Cirila Debevca svečana predstava »Hlapcev«. Na programu je bil najavljen uvodni govor dramaturga in namestnika direktorja drame Josipa Vidmarja. Govor je brez vsakega opravičila izostal. Občinstvo je »Hlapce«, ki so po zaslugi režiserja in sodelujočih v resnici doživeli vzorno uprizoritev, pri odprti sceni ponovno viharno akklamiralo: gledalci so pač instinktivno razumeli, kako malo se je od Cankarjevih do naših dni premaknil čas, in so sproščeno dali duška simpatijam do avtorja, ki jim je »Hlapce« napisal iz srca. Pri reprizah so črtali iz Cankarjevega besedila vsa mesta, ki so na premieri vzbudila aktiven simpatičen odmev. Upamo, da za to ne nosijo odgovornosti oni, ki so pomen Cankarjeve-

ga slavljá skušali nekaj dni poprej učinkovito podčrtati z živo besedo.

Tako smo dvajsetletnico naše drame praznovali v psihozi, ki niti malo ne daje upanja, da se bo na važnem poprišču nacionalnega in kulturnega udejstvovanja, ki ga predstavlja Narodno gledališče, že danes ali jutri kaj obrnilo na bolje. O načinu kulturnega gospodarstva, ki ga vodi gledališka uprava, je najbolj značilna ugotovitev, da je bil v teh dvajsetih letih n. pr. Ivan Cankar, naš največji dramatski tvorec, zastopan na repertoarju s sedmimi deli, medtem ko je uspelo direktorju drame spraviti do uprizoritve nič manj ko 11 del. Pri vsej občudovanju vredni požrtvovalnosti, ki jo za prospeh naše drame kažejo igralski ansambel, in pri obilici talentov, ki se javljajo v mladi generaciji dramatikov, so perspektive za razvoj našega gledališča ob dvajsetletnici drame čez mero pesimistične in kličejo čim strožjo neizprošno kritiko na plan. V referatih o delu naše drame, ki bodo odslej sledili, se bomo skušali posameznih perečih vprašanj njegovega razvoja sproti dotakniti v želji, da bi mogli stvarno prispevati k izboljšanju razmer. tr—

Kulturna gibanja v Beogradu

Lansko leto so bila ustanovljena v Beogradu tri važna kulturna društva, namreč »Srbski kulturni klub«, »Jugoslovanski kulturni klub« in »Svet srbskih kulturnih društev in ustanov«. Očividno je po dveh desetletjih skupnega državnega življenja prodrlo spoznanje, da je prostovoljno kulturno delo, ki se je vršilo pretežno izven državnega centra (Matica srbska v Novem Sadu, Prosveta v Sarajevu), nujno potrebno.

»Jugoslovanski kulturni klub« smatra za svojo nalogo, biti »oznanjevalec bratstva in duhovnega edinstva v našem narodu«. To bratstvo »se mora izražati ne samo v poudarjanju, marveč tudi v stvarnem izvajanju resnično bratske enakopravnosti, in sicer glede našega skupnega življenja in napredka«. To nalogo namerava vršiti s tem,

da bo »trajno in intenzivno proučeval vse prvine, ki so nas v preteklosti razdvajale in iskal resnična sredstva in načine, kako bi jih bilo mogoče brez pretresov postopno odstranjevati«. Ob enem pa hoče »pospeševati in krepiti vse tiste duhovne sile, ki omogočajo naše popolno spoznavanje, približevanje in čim tesnejše duhovno spajanje«. Tem načelom kluba, ki jih je proglasil na ustanovnem občnem zboru njegov predsednik univ. prof. Jovan Erdeljanović, naj dodamo še nekaj aktualnih misli, ki jih je o nalogah kluba napisal Niko Bartulović (Vidici, 1938, 301). Pisec ugotavlja, da je iniciativa, ki nosi jugoslovansko ime, v težkem položaju in sicer iz razlogov, ki so in niso utemeljeni. Gotovo so jugoslovansko misel kompromitirali tisti, ki so se z njo ponašali brez pravice. Vendar se jugoslovanske misli niti naš narod niti naša država ne moreta odreči, kajti očiščeno vseh umetnih in strankarskih primesi je jugoslovanstvo najuspešnejši pogoj za demokratsko ureditev notranjih razmer, za enakopravnost vseh delov države in za ljubezen, ki mora te dele spajati s celoto. Pisec ponavlja svoje misli iz »Mladosti«: »Če se vrnemo na duha, v katerem se je Jugoslavija ustvarjala, t. j. na duha popolne in resnične enakopravnosti, demokracije, svobodoumja, navdušenja in medsebojnega zaupanja, potem ne bo tako važno, katero obliko bo dobila notranja ureditev države, ker bo tudi najbolj avtonomistična, da celo najbolj federativna ureditev, a v tem (jugoslovanskem) duhu, vodila uspešnejše k zblizovanju in zedinjevanju, nego najbolj unitaristična, ki je prežeta nasprotnega duha«. Najintegralnejše jugoslovanstvo nasilnih režimov je dovedlo do tega, da beži od jugoslovanstva večina Hrvatov, ki so bili nekdanj njegovi glavni nositelji, do nezaupanja znatnega dela mladine in naprednejše javnosti nasproti njemu (ker ga istovetijo s tistimi, ki so ga kompromitirali), in končno do tendence med srbskimi intelektualci, da se jugoslovanstvo vsaj na nek način odloži in se toliko bolj intenzivno dela posebej na srbstvu. Taka pot je prepočasna. Ugovor, da zlo izvira od tod,

ker se je preveč mudilo, je samo delno upravičen. Mudilo se je z dekretiranjem in niveliranjem, brez potrebne spoznavanja in priprav, dočim resničnega spoznavanja sploh ni bilo. Na skupni osnovi, ki bodi toliko srbska, kolikor hrvatska ali slovenska, torej jugoslovanska v najpopolnejšem smislu, naj v medsebojnem spoznavanju vsi Srbi uvidijo, da je velika zmeta, če — tudi v afektu — istovetijo hrvatstvo s frankovstvom, klerikalizmom ali avstrijanstvom, z druge strani pa naj Hrvati in Slovenci spoznajo, da tudi srbstva ne morejo istovetiti z bizantinizmom, upravno korupcijo ali hegemonizmom, marveč da je na obeh straneh dobrega in slabega, ki se da najuspešnejše pobijati, če skupno nastopimo zoper zlo. Sedanji časi zahtevajo, da okrepiamo notranjo kohezijo in odpornost navzven in sicer v jedru in v duhu, ne pa preko strankarskih parol in fasad. Kulturni delavci, katerih namenov niso zameglile želje za mandati ali položaji, naj se zavedajo, da s širjenjem in krepitvijo takega duha najbolj vršijo svoje dolžnosti, ki jih narodova bodočnost v teh usodnih časih terja od njih.

Na ustanovni skupščini **Sveta srbskih kulturnih društev in ustanov** je poročal o bodočem delu univ. prof. dr. Vladimir Čorović. Poudaril je, da srbski značaj tega pokreta ne daje delu ozkega, plemenskega okvira, najmanj pa ne stremi za tem, da se postavi srbstvo zoper jugoslovanstvo. Vsa društva in posamezniki, ki se združujejo v Svet, iskreno želijo, da se stvarno uresniči ideal naše jugoslovanske zajednice. Ta sinteza se mora ustvarjati na celokupni zgodovinski dediščini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Vendar se ta kompliciran proces stapanja ne more vršiti s tisto brzino, kakršno bi želeli vsi, ki vidijo v močni in duhovno povezani Jugoslaviji najnaravnejšo in najboljšo rešitev naše nacionalne bodočnosti. Dvajset let skupnega državnega življenja omogoča, razmotriti jugoslovanski problem v pravi stvarnosti. Glavna pozornost je bila doslej posvečena politični strani tega vprašanja. Iskali so predvsem politični

sporazum med Srbi in Hrvati, kakor da bi bila to kemična formula za rešitev vseh vprašanj. Med to borbo so se Hrvati, kakor še nikdar doslej, strnili v močno nacionalno fronto. Tudi Slovenci so, dasi manj borbeni, zgostili svoje vrste in dosegli uspehe. Nasprotno so Srbi dezorientirani. Dasi so imeli formalno oblast vseh dvajset let, vendar občí obračun ne izpade v njihovo korist. Glavne sile so trošili v politični borbi, dočim so se umaknila kulturna, nacionalna in neka gospodarska vprašanja popolnoma v ozadje. Zanimarili so vprašanje kolonizacije na jugu in na severu, v prosvetnem oziru je stanje v nekaterih srbskih pokrajinah slabo, dobrovoljska zemlja je postala predmet grde spekulacije. Poročevalec pravi, da vsi občutijo, da nekaj zastaja in da se temeljna vprašanja niso pomaknila niti za korak naprej. Spričo tega morajo srbske kulturne organizacije postati aktivnejše in ne smejo izostati iz kulturne tekme v državi. Predvsem je treba obnoviti plodno zasebno iniciativo in zanimanje za kulturna in nacionalna vprašanja. Strankarsko politično življenje je odbilo od javnega dela mnogo konstruktivnih oseb, ki so se umaknile v ozadje, a bi mogle pri nadstrankarskem delu biti dragoceni sodelavci. Zasebna iniciativa mora dobiti pri Srbih v njihovi nacionalni borbi zopet tisto vlogo, ki jo je imela pred vojno. Prvi pogoj za to je poznavanje vseh vprašanj. Zato mora Svet zbirati in urejati podatke o vseh nacionalnih in državnih vprašanjih in prav bi bilo, če bi se kot dopolnitev ustanovil v Beogradu poseben nacionalni institut, kajti 90% napak je bilo izvršenih zaradi neznanja, le 10% iz zle volje. Treba je tudi ustvariti javno mnenje, ki ga danes ni. Podatke vestno proučenih vprašanj je treba razširiti med narodom, predvsem na vasi, ki kaže vedno večje zanimanje za javna vprašanja. Nacionalne organizacije se morajo popolnoma opustiti vplivov dnevne politike in se morajo medsebojno sporazumevati o svojem delu. Prav tako je potrebno tesno sodelovanje med kulturnimi in gospodarskimi delavci.

S. B.

Pol stoletja „Pravnika“

Dne 26. januarja 1889 se je zbralo 23 članov društva »Pravnika« v ljubljanski magistratni dvorani na svojo prvo glavno skupščino. Z vzklikom so si izbrali za predsednika odvetnika in deželnega poslanca dr. Frana Papeža, ki je označil za »najbližjo nalogo vzdrževanje oziroma nadaljevanje edinega našega strokovnega glasila«, namreč »Slovenskega Pravnika«. Namen novega društva ni bil samo ta: osnovali so ga z namenom »**gojiti pravne in državne vede**«, ne samo s tem, da izdajajo strokovni list, marveč tudi s tem, da pospešujejo izdajanje zakonov in drugih strokovnih knjig v slovenskem jeziku, da osnujejo strokovno knjižnico, kjer bodo članom na razpolago tudi strokovni listi, poleg tega pa tudi s tem, da prireajo predavanja in razprave na svojih sestankih. Dela je bilo za mlado društvo dovolj. Ena izmed »poglavitnih nalog bode dognati **slovensko pravno terminologijo**«. Jezik je bilo treba ne samo usposobiti za potrebe pravnega življenja, marveč mu je bilo treba tudi še priboriti veljavo v uradih. Jezik so gojili, boljšali, tehtali in preudarjali »Pravnikovci« z vso skrbnostjo in voljo. Od letnika do letnika teče jezik boljše in prožnejše. Pravno terminologijo sta zbrala Milčinski in dr. Babnik, ki jo je l. 1894 izdal v državni tiskarni kot »Nemško-slovensko pravno terminologijo«. Že pred njo je Pravnika začel izdajati **zakone** v slovenskem jeziku, in sicer: kazenski zakon (1889), kazensko-pravdni red (1890), oba v prevodu dr. Kavčiča, nato izvršilni red (1901) v izvrstni priredbi dr. Kavčičnika; v prevodu dr. Volčiča pa civilno-pravdni red (1906), zemljiško-knjižne zakone (1909) in zakone o izvenspornem sodstvu (1910). Kot zadnji zvezek so izšli državni osnovni zakoni v prevodu S. Labajneteta (1910). »Pravnika« se je tudi trudil, da bi oskrbel nov prevod občega državlanskega zakonika. Začeto delo je prekinila vojna, tako da je mogel prevod, ki sta ga izvršila Regally in Bežek, iziti šele l. 1928 pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani. Izdal je zakonov je »Pravnika« obnovil l. 1938: izdal je kazenski (dr. Dolenc — dr.

Maklecov) in civilni sodni postopnik (dr. Sajovic), oba opremljena s skrbno izbranimi opombami in odločbami.

»Pravnikovo« delo ni bilo omejeno samo na strogo strokovno področje. Predvsem je treba poudariti njegovo vztrajno in končno uspešno borbo za **univerzo** v Ljubljani. Na »Pravnikovem« shodu (sestanku) dne 10. decembra 1890 je dr. Kavčič prepričevalno in toplo utemeljeval potrebo slovenske pravne akademije in navezal svojo zahtevo na govor poslanca Luke Svetca v deželni zbor kranjskem. Predavanja naj bi obsegala predmete drugega in tretjega državnega izpita. »Pravnikova« glavna skupščina 31. januarja 1891 je nato izrekla, da »spoznava za potrebno, da se ustanovi v Ljubljani pravna akademija s slovenskim učnim jezikom«. Pobuda je ostala seveda na odločilnih mestih brez odziva in tudi skromnejšo željo poslanca Šukljeta v državnem zboru, naj bi se uvedla na graški univerzi vsaj nekatera važnejša predavanja v slovenščini, je naučni minister zavrnil, češ da bi spričo tega, ker ni na razpolago kvalificiranih docentov, znanstveni nivo padel. »Pravnikovo« glasilo je odgovorilo odločno in ostro. Navzlic neuspehom je »Pravnik« vztrajal pri svoji zamisli. Urednik »Slovenskega Pravnika« in takratni deželni poslanec dr. Majaron je v deželni zboru dne 11. januarja 1898 opisal dosedanje napore Slovencev za univerzo v Ljubljani in zahteval, naj se ustanovi v Ljubljani popolna univerza. To zahtevo je nato »Pravnik« na svoji glavni skupščini dne 14. februarja povzel v svoji resoluciji, s katero zahteva, naj se »čim prej ustanovi v Ljubljani univerza, ustrežajoča potrebam slovenskega naroda...« Tudi pri vseh kasnejših akcijah za univerzo je »Pravnik« sodeloval. Na manifestacijskem shodu dne 27. junija 1907, ki ga je priredil »Pravnik« skupno s »Slovensko matico«, »Akademijo« in »Prosveto« za ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani in ki ga je otvoril takratni odvetniški kandidat dr. Gregor Žerjav, je v imenu »Pravnika« govoril dr. Fran

Novak. Ko se je leta 1910 o priliki Vrazove proslave v Ljubljani vršila tudi konferenca jugoslovanskih kulturnih društev, je dr. Majaron kot predsednik »Pravnika« poročal o društvenem delu, konferenca pa se je izrekla za ustanovitev pravne fakultete v Ljubljani. »Pravnik« je sodeloval tudi v vseučiliškem odseku občinskega sveta ljubljanskega. Vsi ti naporji so dosegli uspeh šele po osvobojenju: vseučiliški komisiji, ki je vršila pripravljalna dela za ljubljansko univerzo, ni mogel predsedovati nihče zaslužnejši, nego »Pravnikov« predsednik, dr. Majaron.

Strokovno pravno glasilo je moglo vztrajati samo pod »Pravnikovim« okriljem. Prvi »list za pravosodje, upravo in državoslovje«, ki ga je izdajal od l. 1870 do 1872 odvetnik dr. Razlag, je po treh sicer uspeših letnikih umolknil. Tudi dr. Moschejev »**Slovenski Pravnik**« je doživel samo štiri letnike 1881, 1882, 1883 in 1888. Šele ko ga je društvo »Pravnik« prevzelo s V. letnikom kot svoje glasilo, mu je bilo zagotovljeno življenje. Devet in štiri-deset letnikov tega »Slovenskega Pravnika« je trajen spomenik društva in sotrudnikov, ki so se zbrali okoli njega v težkih in tudi najtežjih časih. Kakor se je širilo obzorje malega naroda, tako se razmikajo pogledi v listu. V prvih letih omejen samo na zasebnopravna vprašanja in reproduciranje odločb se je list razmahnil ob prelomu stoletja in začel posegati v gospodarske, socialne in državne vede. Leta 1914 je mogel predstaviti za bodoče vseučilišče designirane pisce in ko je bil po vojni (1920) obnovljen, je vršil v veliki meri tudi funkcijo znanstvenega organa naše pravne fakultete. »Slovenski Pravnik« je vedno vestno zasledoval važnejše pravne pojave na slovenskem jugu. Mnogo prispevkov je objavil tudi v srbohrvaščini.

Ob polstoletnem jubileju se spominjamo zaslužnega društva naših pravnikov tudi mi, želeč mu še nadaljnjih uspehov.

S. B.

Bilanca pokojninskega zavarovanja

V naslednjem bom obdelal predvsem vprašanja donosa imovine, upoštevajoč dotičnih pet postavk v bilanci. Obresti posojil znašajo din 16,400.000.—, pri stanju posojilne naložbe pa din 185 milijonov 400.000.—, kar da skoro 9% povprečen donos. Povprečno stanje vlog v denarnih zavodih verjetno ni v skladu z bilančno postavko prehodnih naložb din 24,400.000.— ter din 740.000 donosa. Taka naložba bi predstavljala komaj 3% obrestovanje; povprečna naložba je bila zato nižja od izkazane, ker je gotovo donos na trgu še vedno dosti večji, kot 3% donos z a vista naložbami. Poleg tega je znesek din 24 milijonov 400.000 na tej postavki mnogo previsok, ker razpolaga zavod s tolikimi tekočimi sredstvi, ki redno dotekajo, da je gospodarsko neupravičljivo, če se drži povprečno stanje 24 milijonov 400.000 za a vista naložbe.

Obrestni vrednostni papirji so izkazani z din 4,100.000 pri naložbi din 67,500.000, kar odgovarja nad 7% donosu, če se vzame kurzna ali investicijska naložbena vrednost. Nepremičnine so v bilanci izkazane z din 78 milijonov 500.000; upoštevajoč odpis skoro din 20,000.000 je bilo investiranih v to postavko din 98,500.000. Čisti donos je izkazan z din 2,200.000 ali cca 2.3% donosom. Te postavke naložb nam bodo omogočile sodbo o zavodovi naložbeni politiki za nazaj in pokazale smernice, ako naj bo ta politika v bodoče boljša od dosedanje.

Predvsem preseneča ogromen povprečni donos posojil, namreč skoro 9%. Zdi se skoro tragično, da zaznamuje najmočnejši kreditni vir v Sloveniji, ki je v izključni upravi Slovencev, povprečno tako donosno mero, ki v strukturi slovenskega gospodarstva ni utemeljena ter je tako visoka, da sumim, če ni vpliv tega kreditnega faktorja na obče gospodarstvo Slovenije negativen.

Jasno je, da so si v tem primeru interesi Pok. zavoda in obči gospodarski vidiki Slovenije diametralno nasprotni; Pok. zavod ima na eni strani interes na visoko obrestovanih naložbah, medtem ko je tendenca trga in pa jemalcev kreditov ta, da dobe kredite po

čim povoljnější obrestni meri. Danes je gotovo denar Pok. zavoda najdražji, kar se ga dolgoročno plasira na trgu v Sloveniji.

Obrestna mera, ki jo zahteva Pok. zavod, daleč presega donosnost kreditne substance; vsaj skoraj ni gospodarske osnove, ki bi opravičevala 8—9% obrestovanje naložb, upoštevajoč amortizacijo itd. Prav gotovo drži Pok. zavod s svojo kreditno politiko višino obrestne mere na nivoju, ki opravičuje vse druge kreditne ustanove, da ne znižajo cene denarja.

Najbolj jasno sliko o pravilnosti tega stališča dajejo bilančne postavke Pok. zavoda samega, ko izkazuje donos lastnih nepremičnin z dobrima 2%. Velika večina vseh dovoljenih kreditov Pok. zavoda pa je plasirana ravno v stanovanjske hiše, ki donajajo zavodovim dolžnikom nad čistih 8% po odbitku amortizacije, in sicer na istem stanovanjskem trgu.

Pok. zavod, kot najjačji kreditni dajalec v Sloveniji, bi moral imeti absolutno nalogo, upoštevajoč razmere na trgu, biti pravilen regulator višine obrestne mere za vse v Sloveniji poslujoče kreditne ustanove.

Donosnosti prehodnih naložb v bilanci ni mogoče kontrolirati, upravičena pa je gotovo kritika, da je držanje kratkoročnega denarja v višini, kot jo navaja bilanca, neopravičljivo. Pok. zavod ne more priti v težkoče glede likvidnosti, vsled tega je naloga uprave, da skrbi za hitro naložbo dotekajoče gotovine, upoštevajoč pri tem dotok tudi v prihodnjih razdobjih. V tej zvezi bi bilo treba napraviti načrt, koliko se za določeno poslovno leto predvidoma najmanj dovoli kreditov ter skrbi za to, da se ti krediti pravočasno plasirajo po boljši obrestni meri kot je ona za a vista vloge v denarnih zavodih. Tak načrt bi moral obsegati razdobje najmanj enega leta, ker bi se le na ta način našel vedno najugodnejši način podeljevanja povoljnih kreditov.

Donos vrednostnih papirjev je smatrati za ugoden, škoda je le, da še ni kurzna razlika z medčasnim ugodnim nakupom krita.

Najbolj boleča točka je donos nepre-

mičnin. Dasi je Pok. zavod v svojem samoupravnem delokrogu zelo mlad ter datira velika večina vseh naložb iz zadnje tretjine njegovega 20-letnega življenja, preseneča ogromen odpis kar 20% vse zavodove nepremične imovine! Zakaj in odkod ta ogromen odpis? V načinu gradnje je težko utemeljen, saj je Pok. zavod lahko zidal vedno prvovrstne stavbe, pri katerih je treba vzeti povprečno starost 200 ali vsaj 150 let. Pravilen odpis bi znašal dobro kalkulirano 0,6% oz. v 6—7 letih povprečno 4% kapitala. Če odpisi danes presegajo 20%, je odpis 5-krat večji kot bi smel biti v rednem gospodarstvu in pri vsaj povprečni boniteti zidanja.

Če pri tem še upoštevamo, da so stavbe Pok. zavoda, osobito one, ki predstavljajo vrednost, grajene na stavbiščih, ki v svoji notranji vrednosti rastejo ter je glede tega odpis nepotreben in se zato izvršeni odpis nanaša samo na učinkovite zgradbe brez stavbišča, potem je jasno, da tiči za tem odpisom kak poseben vzrok, ki pa ga uprava v svojem poročilu ne pove in ne utemelji, dasi gre tu za znesek, o katerem je nujno treba razpravljati, saj dosegajo odpisi samo za tekočo enoletno periodo preko 3.000.000 din in če to primerjamo z upravnimi stroški, skoro 100% rednih upravnih stroškov.

Pok. zavod nima možnosti kriti te neobičajne odpise drugod kot s povišanjem primanjkljaja. Edina možnost drugačnega kritja bi bila, če bi stavbe povprečno donšale več kot v matematični strukturi Pok. zavoda predvidena obrestna mera s prem. rezervo in s tem z vso imovino 6%.

Uprava Pok. zavoda se mora zavedati najvažnejšega dejstva namreč, da mora vsa njegova imovina donšati 6% in da mora biti z isto obrestno mero obrestovan tudi celoten primanjkljaj. Vsaka naložba, ki ne donša 6%, pomeni za Pok. zavod sorazmerno trajno izgubo. Zato je pooblastilo, ki ga je dal občni zbor v tem smislu upravi, da je namreč upravičena graditi take nepremičnine, ki nosijo dve tretjini povprečne donosnosti zavodove imovine, nesmotrn.

V prejšnjih letnih izkazih so bile o

tem objavljene številke, vendar je bilo že takrat dokazano, da je bil povprečni donos (recimo samo optimistično vzeto) izkazan s 6,1 do 6,5; vendar je bilo na prvi pogled jasno, da tega donosa Pok. zavod v resnici ni dosegel, o čemer priča med drugim tudi stalno naraščajoči primanjkljaj.

Bilo bi pravilnejše, če bi se v tem oziru določila točna obrestna mera, kot da se določita dve tretjini neugotovljene osnove. Držeč se gornje premise bi bila uprava upravičena zidati le poslopja, ki bi imela pogoj za 6% čisti donos. Tak čisti donos je pri nekaterih v preteklem poslovnem razdobju nabavljenih nepremičninah tudi izkazal.

Neverjetno pa se mi zdi, da je to dosegljivo samo, če Pok. zavod sam ne zida, ampak nabavi že zgrajene stavbe, z drugimi besedami, da Pok. zavod sam zida mnogo. mnogo dražje kot privatni podjetniki. To gotovo ni potrebno, saj je Pok. zavod gotovo stavbni gospodar, kot si ga podjetnik lahko samo želi, in ima svoj stavbni urad, ki mora garantirati solidnost in rentabilnost projekta in izvedbe. Tudi pri tej priliki pa je treba pribiti dejstvo, da je edini cilj zavodove naložbe njena donosnost.

Kakih reprezentativnih dolžnosti Pok. zavod kot socialna institucija ne more in ne sme imeti ter bi bilo pri bodočih projektih paziti, da se ne bo trošilo v svrhe in smeri, ki z edinim ciljem naložbe denarja t. j. donosnostjo niso utemeljene. Vsekako je potrebno, da so stavbe v svoji izvedbi prvovrstne, kar se njihove življenjske sposobnosti tiče, da so konfortne ter se na ta način doseže primerna najemnina, nikakor pa se ne sme eksperimentirati z različnimi superkonfortnimi novostmi, ki še niso preizkušene in ne dajejo nobene garancije, da je zaradi take investicije dosegljiv višji donos. V tem oziru so gotovo na razpolago že bridke in drage izkušnje in bi bilo neodpustljivo, če bi se iz drago plačanih poizkusov ničesar ne naučili za bodočnost.

Poleg mariborske stavbe zgleda najkatastrofalnejše blok in stavba nebotičnika v Ljubljani. Skupaj so te stavbe same na odpisih požrle preko 11.000.000 spričo skupno investiranih din 56 milijonov kapitala. Ta dva stavbna kom-

pleksa morata biti vzor, kako se v bodoče stavbna in investicijska politika ne sme vršiti in vse skušnje, ki jih je Pok. zavod v upravi teh objektov imel, je treba z največjo rigoroznostjo in vestnostjo porabiti, da se tako ogromne pogreške v bodoče ne bodo vršile in tudi ne za kuliso pooblastila o dveh tretjinah donosa.

Predaleč bi nas vedla analiza posameznih postavk v izkazu nepremičnin. Preseneča sorazmerno veliko število zemljišč, ki so donosno mrtva in so bila očitvidno kupljena v kakih posebni priliki, ne da bi zavod gledal na realizat ali na koristno zazidavo.

Po izkazu nepremičnin in donosa je izdanih din 350.000 za vzdrževanje gradbenega odbora in hišnega osebja. V resnici je to deloma prikrita režija, ki semkaj ne spada; če pa to ni, je treba ugotoviti, da je ta znesek tolikšen, da ne more predstavljati praktično režije za upravo teh nepremičnin.

Ogromna je tudi sledeča postavka za stvarne izdatke in neplačane najemnine z din 600.000. Tudi ta skupni naslov je skrivalnica in vir event. neupravičenih očitkov. Bilo bi gotovo koristno, da se izdatki stvarno izkažejo z določenimi vsotami in poleg tega ločeno od odpisov, ker človek nehotе obstane pri zadnji označbi ter bi odpis od din 600 tisoč na neplačanih najemninah postavil upravo v luč, ki je verjetno ne za služi.

Bilančno izgleda ta pretirana odpisna tendenca tako, da se prevali ta odpis na primanjkljaj. Ker pa je treba primanjkljaj prav tako obrestovati kot vso drugo zavodovo imovino, je pretiran odpis samo poslabšanje bilančnega stanja pri neznatnem zboljšanju odstotnega donosa nepremičnin. Smatram torej, da je pretirani odpis na prvi strani gospodarsko neupravičen, na drugi pa bilančno slab.

Porazna je ugotovitev, da vsa zavodova nepremična imovina v investirani višini skoro din 100.000.000 v bilanci za leto 1937 ne samo ne izkazuje v končnem efektu nobenega donosa, marveč je z odpisi še negativna tako, da predstavlja za to leto efektivno izgubo din

834.000, t. j. z vso razliko med izkazanim bilančnim čistim donosom in izvršenim odpisom. Efekt je torej ta, da bi naložena imovina morala izkazati donos din 6.000.000, izkazuje pa izpad din 834.000 tako, da predstavlja za leto 1937 pasivno bilančno postavko za skoro din 7.000.000. Pri tem pa se vidi posebno jasno, da je izkazani čisti donos z dvema tretjinama v nepremičninskem izkazu pogrešen, ker čisti donos je tak donos, pri katerem je amortizacija že upoštevana. V tej zvezi bo seveda tudi povprečni čisti donos zavodove imovine, kdor bi ga brez upoštevanja tega odpisa skušal ugotoviti napačen in prav tako seveda neugotovljiva obrestna mera za nepremičninske naložbe upravnega odbora v višini dveh tretjin te neugotovljene kvote.

S tem bi bile omenjene nekatere postavke, ki dajejo pregled naložbene politike in njene donosnosti. Če ugotovimo, da je največji doseženi donos na prvi strani v dovoljenih posojilih, na drugi pa najmanjši v lastnem delokrogu izvršenih institucij, potem dospemo do poraznega dejstva, da nosi zavodov denar najmanj, kadar ga investira sam, nasprotno pa največ, če ta denar investirajo drugi na istih gospodarskih osnovah. Ker je razlika nekako ravno 400%, daje ugotovljeno dejstvo za bodoče to sliko, da je obrestna mera za kredite previsoka, kar najbolj dokazuje ravno nizki donos lastnih investicij. Zato bo treba nujno misliti na znižanje obrestne mere za posojila, prav tako pa pospešeno forsirati, da se donos lastnih nepremičnin dvigne. Če ugotovimo še, da je uprava bila dolžna takoj, ko je ugotovila, da povprečna naložba ne doseže 6% in da tak povprečni donos tudi pro futuro pri bistveno nespremenjenih razmerah ni dosegljiv, misliti na korekturo, bodisi matematičnih osnov, bodisi na regulacijo rent. Ne gre pa, da se pobirajo premije in da se upravljajo premijske rezerve na podlagi računskih osnov, ki jim uprava sama ne priznava absolutne pravilnosti, ker izgubi pri takem neupoštevanju moralno legitimacijo za pobiranje premij tisti moment, ko bi ne smatrali obstoječih matematičnih osnov za absolutno pravilne in resne.

Dr. L. L.

P O R O Č I L A

Silvio Crespi: „Alla difesa d'Italia in guerra ed a Versailles“

(V obrambi Italije v vojni in v Versaillesu). Zbirka »Le scie«. A. Mondadori. Milano, dec. 1937. Str. XXVI + 844. 35 slik zunaj teksta.

Obsežna, a vendar skoz in skoz zanimiva knjiga, ki osvetljuje marsikatero fazo v boju za našo osvoboditev in za postanek naše države. Spisal jo je bivši italijanski minister in sedanji senator Silvio Crespi. On ni ne poklicni politik ne poklicni diplomat, temveč industrialec, ki ima velike tekstilne tovarne v Lombardiji v kraju, ki nosi njegovo družinsko ime. V najbolj kritičnem času za Italijo, namreč po porazu italijanske armade pri Kobaridu, je postal komisar in pozneje minister za aprovizacijo. Kot tak je bil gospodarski zastopnik Italije tudi na mirovni konferenci, kjer je s svojim strokovnim znanjem in s svojimi jezikovnimi sposobnostmi nedvomno veliko koristil svoji domovini.

Knjiga prinaša v glavnem izvlečke iz njegovega dnevnika, ki ga je vodil Crespi že od svojih mladih dni, le za čas, ko sta Orlando in Sonnino zapustila mirovno konferenco in je od vse italijanske deputacije štirih poklicnih diplomatov samo on ostal v Parizu, je objavil tudi zbirko uradne korespondence med njim in Rimom. Knjigi se pozna, da je izšla še pred sprožitvijo rasnega problema v Italiji, kajti dvomim, da bi Crespi pozneje smel tako simpatično pisati o nekaterih židovskih predstavnikih angleškega, francoskega in ameriškega finančnega sveta. Tudi ne bi tako obširno smel poročati o sedanjem newyorškem županu Fiorellu La Guardi, ki je veliko pomagal Italiji med vojno in na mirovni konferenci, a ki mu sedaj fašistična Italija odreka italijanstvo, ker je židovskega pokolenja. Bržkone bi bil manj hvaljen tudi zastopnik iredente v italijanski delegaciji Salvatore Barzilai, ki so ga že pred vojno avstrijski diplomatje v svojih poročilih označevali kot »malega smešnega žida«.

Crespi je nam Jugoslovanom vse prejel

kakor naklonjen. Očitno je bil in je bržkone še vedno pod vtisom italijanskega nacionalističnega tiska in je smatral za čisto zlato vse, kar so ti listi pisali. Svoje stališče, ki ga pozneje ni izpremenil, je označil v svojem dnevniku že koncem januarja 1918, ko sta se prvič sestala v Londonu Trumbić in Orlando. »Jasno je, da imajo jugoslovanski iredentovci v Angliji veliko oporo in še večjo v Združenih državah ter da si želijo medvedovo kožo, medtem ko milijoni njihovih rojakov dalje jahajo na medvedu in se proti nam vojskujejo... Čuden položaj: če bi zmagal medved, bi gotovo zopet videli Hrvate v Benetkah in morda celo v Milanu; če bi pa zgubil, bi se zadovoljili z Istro, Trstom in Gorico.« Za njega so bili Slovenci in Hrvatje sovražniki, ki so se borili proti Italiji. Odtod izvira tudi njegovo sovražno razpoloženje proti dr. Antu Trumbiću. Prav z njim pa se je moral Crespi nešteto krat sestati. Nič manj kakor 28-krat ga omenja v svojem dnevniku. Čestokrat je Trumbića na sejah prekinil in mu vzel besedo, kadar je ta govoril v imenu kraljevine SHS, ki ni bila tedaj še priznana. Vedno sta si stala kot protivnika nasproti, le enkrat sta se znašla na skupni poti, namreč, ko je šlo za ureditev vprašanja Južne železnice. Toda prav to, kar je napisal o Trumbiću njegov nasprotnik, je njemu samo v čast. Iz Crespijevih zapiskov si lahko šele ustvarimo pravo sliko, kaj je tedaj rajnki Trumbić vse storil za našo stvar.

Drugemu našemu zastopniku na mirovni konferenci, zunanjemu ministru Milenu Vesniću ne more Crespi odpustiti, da se je znal kretati po raznih pariških salonih in da je tako navezal prepotrebne osebne stike, posebno pa še, da je imel za ženo izredno elegantno in duhovito Američanko. Ta očitek, ki je seveda samo najboljši dokaz, da je bila tudi v družabnem pogledu naša delegacija na mestu, srečamo večkrat v Crespijevi knjigi. Tako poroča na strani 671 svoje knjige, da je po neki slavnostni večerji, ki jo je priredil predsednik francoske republike

Poincaré v čast polnomočnim zastopnikom drugih držav, v eni dvorani držala cerclje predsednikova soproga, v sosedni dvorani pa očitno gospa Vesničeva, tako da je bilo težko soditi, katera je bila prav za prav domača gospodinja.

Iz pestrega gradiva, ki ga vsebuje Crespijeva knjiga in ki bi v celoti zanimalo čitatelja, hočem izbrati samo nekatere za nas važnejše momente.

Tako izvemo iz tretjega poglavja, ki obsega čas od 1. aprila do 30. junija 1918, marsikatero zanimivost o rimskem paktu, ki so ga sklenili od Avstrije tlačeni narodi. Za odkritosrčno zблиžanje se nista potegovala samo »Corriere della Sera« in njen direktor Albertini, temveč tudi nacionalistična »Idea Nazionale«, ki jo je urejeval Federzoni, ter celo »Popolo d'Italia« in njen urednik Mussolini. Negativno stališče je zavzemalo oficiozno glasilo zunanjega ministrstva »Giornale d'Italia« in sploh vsi prejšnji »nevtralc«, to so oni, ki so bili proti vstopu Italije v vojno. Leader za sporazum s tlačeniimi avstrijskimi narodi je bil minister Bissolati, ministrski predsednik Orlando je vsaj na zunanaj kazal dobro voljo, neizprosni nasprotnik vsaj glede Jugoslovanov pa je bil tedanji zunanji minister Sonnino. Ta razdvojenost v pisanju listov in v naziranjih samega ministrskega sveta se je po končani vojni le še poostrila, zlasti ko je Sonnino razširil italijanske aspiracije tudi na Reko, ki po london-skem dogovoru ne bi pripadla Italiji. Nesoglasje med Sonninijevo intransigenco in Bissolatijevim demokratizmom je nedvomno opazil tudi prezident Wilson ob svojem obisku v Italiji januarja meseca 1919. Spor se je zaključil z odstopom Bissolatija, in sicer, kakor je ta sam javno izjavil, zaradi nesoglasja med njim in Sonninom glede Dalmacije, Južnega Tirola in Dodekaneza.

Še bolj kakor odpor Italije proti izvedbi Wilsonovih principov v primeru Jugoslovanov je vzbujala splošno nejevoljo pri zastopnikih Francije, Anglije in Združenih držav italijanska zahteva po Reki. Ton in gesta, s katero je že v januarju 1919 lord Robert Cecil nasproti Crespiju izrazil stališče Anglije glede Reke, ko mu je rekel »Fiume! You will never get it!« (Reke ne boste ni-

kdar imeli!), sta značilna za ves potek tega boja, ki se je vlekel kakor rdeča nit skozi vsa mirovna pogajanja.

Spričo takega principielnega stališča Italije je jasno, da se je Italija z vso silo zoperstavila Wilsonovi arbitraži v Jadranskem vprašanju, ki so jo predlagali Jugoslovani. Zato pa ve Crespi izredno veliko poročati o raznih agresivnih namerah Jugoslavije proti Italiji. Najbolj sta razburila člane italijanske delegacije dogodka v Ljubljani in v Zalogu januarja 1919. 12. januarja so namreč v Zalogu z vlaka, s katerim so se vračali italijanski begunci, strgali italijanske trobojnice, s katerimi so bili vozovi okrašeni, in jih sežgali, 20. istega meseca je vojaško poveljstvo v Ljubljani zahtevalo od italijanske vojaške misije, ki je tam nadzorovala aprovizacijski promet za Jugoslavijo in Čehoslovaško, da naj zapusti kraj in državo, češ da je jugoslovanska država že priznana od antante.

Italija je na »te težke žalitve zmagovite nacije« takoj reagirala ter zaprla mejo z Jugoslavijo, ustavila aprovizacijo Jugoslavije in drugod vsmerila aprovizacijo Čehoslovaške. Obenem pa je zahtevala od Sveta deseterice, naj prisili Jugoslavijo k satisfakciji. Prvič so o tem razpravljali na seji 5. marca, ko sta Hoover in Balfour zahtevala takojšnjo zopetno otvoritev meje. Proti njima je nastopil Crespi, češ da je Italija itak prevzela samo najzmernejše ukrepe, »ko bi vendar lahko vkorakali s svojimi četami in dali sovražnikom zaslužno lekcijo«. Samo iz spoštovanja do mirovne konference pa prepušča Italija konferenci odločitve, ki bi jih lahko izsilila **manu militari** in ki jih je pripravljena tako tudi izsiliti, ako ne bo našla potrebnega razumevanja. Dva dni pozneje je Italija iznesla zadoštilne predloge, ki pa so se zdeli ostalim, posebno pa še Lansingu, hudo pretirani. Zedinili so se na kompromisnem predlogu, po katerem se je podala posebna komisija štirih generalov: Treatha za Ameriko, Gordona za Anglijo, Savyja za Francijo in Sergeja za Italijo, na lice mesta, da tam ugotovi dejansko stanje. Ta komisija je zaključila svoje delo koncem marca. Italijanska vojaška komisija je bila zopet pri-

puščena in general Smiljanić, ki je bil od nje zahteval, da zapusti Ljubljano, je dobil ukor.

Tudi ob drugih prilikah je Crespi grozil z vojaškimi ukrepi proti Jugoslaviji. Tako je meseca aprila 1919., ko so Jugoslovani prodirali proti Celovcu in Beljaku, iz Pariza brzopjavil Orlando v Rim, da pričakuje, da bo ta napad od Italije »z največjo naglico in energijo paraliziran.« »Za primer pa, da bi bila izključena vojaška intervencija Italije«, je zahteval nujne diplomatske proteste in rezerve.

Tretjič je grozil Crespi z vojnim pohodom na predvečer Orlando ve in Sonnino ve vrnitve v Pariz. Tedaj je bilo besedilo mirovne pogodbe z Nemčijo že tiskano in po končni stilizaciji je bila Italija, ki v tistem času ni sodelovala pri konferenci, dokaj prikrajšana, ne samo moralno, temveč tudi materialno, zlasti še glede dobave premoga. Zato je Crespi po telefonu pooblaščenca za gospodarski del pogodbe Loucherju stavil štiriurni ultimatum: ali dobi Italija v tem času zagotovilo, da se zamčijo Italiji dobave premoga in drugega blaga, kakor je bilo sklenjeno pred odhodom italijanskih delegatov iz Pariza, ali se Orlando in Sonnino že med vožnjo zopet vrmeta domov in italijanska vojska bo takoj korakala proti Dunaju in Zagrebu. Točno ob določenem terminu je prejel zagotovilo in nevarnost pohoda je bila odstranjena!

Enega dejstva pa, ki se je dogodil za časa njene odsotnosti, Italija ni mogla več popraviti, namreč definitivnega priznanja kraljevine SHS.

Sonnino je bil, kakor je pričal Crespiju, izrecno za prepoved Nemčiji, da bi si anektirala Avstrijo, kajti Italijani »si ne smejo želeli premočne Nemčije, ker bi ta hotela zopet zavzeti Trst«. Tudi Crespi je stal na tem stališču. Zato je Italija v vsakem pogledu favorizirala Avstrijo pred Jugoslavijo. Zahtevala je, naj bi blejski trikot, ki prekinja zvezo med Trstom in Celovcem, v polnem obsegu pripadel Avstriji, če že ne more postati italijanski, in se je aktivno vmešala v avstrijsko-jugoslovanski spor za Koroško. Zato je 12. julija 1919 na sami konferenci prišlo do ostrega nastopa Clemenceauja, ker so Jugoslovani v zasedenem Celov-

cu našli dokument, iz katerega je nedvomno izhajalo, da so po italijanski indiskreciji Avstrijci zaznali za gibanje jugoslovanskih čet.

Največ se Crespijeva knjiga seveda bavi z jadranskim vprašanjem. Žal ne morem tu niti omeniti raznih faz teh pogajanj v luči Crespijevih spominov. Navedel bom rajši obširneje eno samo epizodo, ker je o njej splošno razširjeno netočno naziranje. Omenil bom, kako je prišlo do tako zvanega Tardieujevega načrta. Postopek je bil nad vse čuden, ker sta pri njem sodelovala Crespi in Orlando brez vednosti zunanega ministra Sonnina. Crespi se je namreč po Orlando vemu naročilu dogovoril s francoskima delegatoma Tardieujem in Loucherjem, da bodo v največji tajnosti izdelali načrt in ga podpisali. Tako podpisani načrt bi nato francoska delegata predložila Clemenceauju, ki naj bi ga osvojil in v dveh prepisih predložil Lloyd Georgeu in Wilsonu kot predlog francoske vlade. 27. maja 1919 so se resnično sestali Crespi, Tardieu in Loucher, pridružil se jim je še tretji Francoz, Clementel. Ob dveh zjutraj je bil načrt pripravljen in Crespi ga je predložil Orlando, ki ga je odobril. Da pomiri svojo vest, je Crespi pred podpisom pokazal načrt še zastopniku iredentistov Barzilajju, ki se je tudi z njim strinjal.

Francoski delegatje pa očitno niso uspeli, da bi Clemenceau osvojil načrt, temveč ga je moral Tardieu kot svoj osebni predlog predložiti Lloyd Georgeu in Wilsonu. Vsebine Tardieujevega načrta ne navedem, ker je v raznih drugih spisih dostopna. Pri razpravi v Svetu četvorice je prišlo do znatnih izprememb prvotnega besedila, zlasti glede sestave reške vlade. Zato je nastal na seji italijanske delegacije 30. maja skrajno oster incident. K Orlando vemu poročilu je namreč Crespi pripomnil, da je prvotno besedilo bilo za Italijo ugodnejše. Presenečen ga Sonnino vpraša, kako more to vedeti. Tedaj mu je Crespi odkril, da je vendar on sestavil načrt skupno s Tardieujem, seveda po nalogu in z znanjem ministrskega predsednika Orlanda. Sonnino se ni mogel več premagati in je ves besen očital Crespiju, da laže. Sejo so morali prekiniti in Tardieujev predlog ni več pri-

šel na tapeto, ker se prvotno zamišljena procedura ni izvedla in ker niso mogli italijanski delegatje o načrtu med seboj niti razpravljati. Komaj dvajset dni pozneje je prišlo do odstopa Orlandove vlade, ki je »sličil na samomor«. Ministrski predsedstvo je prevzel NitTI, zunanji minister pa je postal Titttoni. Crespi je ostal še dalje delegat na mirovni konferenci, odklonil pa je spričo velike zaposlitve ministrstvo za aprovizacijo.

Kako nezaupni so bili tudi drugače razni člani italijanske delegacije drug proti drugemu, priča najlepše ta primer. Ko je Crespi nekega dne svetoval Orlandu, da naj bi on in vsa vlada podala ostavko, je napisal svojemu ožjemu sorodniku pismo, v katerem je v ostrejšem tonu govoril o Orlandu. Pismo je osebno oddal v stekleno cev, po kateri so se spravljala pisma s tretjega nadstropja v pritličje. Pismo ni nikdar prišlo v roke naslovljenca. Pač pa so po odstopu Orlandove vlade njegovi pristaši objavili značilne odstavke iz tega pisma.

Novi italijanski delegaciji sta Lloyd George in Clemenceau predložila obširen memorandum, ki je po svoji ostrini sličil skoro obtožnici. Konec odstavka, ki govori o londonskem paktu in njega aplikaciji, se je glasil takole: »Zaradi teh okoliščin se je Amerika, ki v nasprotju s Francijo in Veliko Britanijo ni bila stranka pri londonskem paktu, v skladu s splošnimi principi, ki so jih sprejele vse aliirane in asociirane države, med njimi tudi Italija, protivila temu, da bi prišle pod italijansko gospostvo slovanske večine ob vzhodnem Jadranu.«

Italijanska delegacija je sicer takoj sestavila obširno protispomenico, toda prišla je ob skrajno neugodnem času. Prav v tistih dneh (v začetku julija 1919) je prišlo namreč do ostrih konfliktov med italijanskimi in francoskimi vojaki na Reki, kjer je bilo več Francozov v pravem pomenu besede masakriranih. Crespi sam omenja, kako je Clemenceau na seji petorice poročal o novih vesteh »sur les assassinnats de Fiume« in grozil, da bo poslal, če bo potreba, vso floto »dans ce pays d'assassins«, in kako je tudi naslednje

dni vpričo samega Crespija, ki je zastopal Italijo, neprestano mrmral »Peuple d'assassins, peuple d'assassins«.

Zaključil bom svoje poročilo o Crespijevi knjigi z incidentom, ki za srečo ni imel hujših posledic, ki pa je bil silno značilen za razpokošenje Sonnina nasproti Jugoslaviji. 31. maja 1919., torej že po priznanju Kraljevine SHS, je Crespi priredil slavnostno pojedino, na katero je povabil vse gospodarske delegacije. Dekoraterji so okrasili dvorano z zastavami vseh prijateljskih držav. Neki italijanski častnikar je opazil na steni tudi srbsko zastavo in je dvignil zato silen hrup, češ da Italijani ne smejo sprejemati Srbov, odnosno Jugoslovancev, in da se nikakor ne smejo razobešati njihove zastave. Temu protestu so se pridružili drugi italijanski častnikarji in poslali so posebno deputacijo k Sonninu, ki je odredil takojšnjo odstranitev srbskih zastav, ne da bi o tem obvestil prireditelja Crespija ali ga vprašal za svet. Ko je Crespi okoli polnoči vstopil v dvorano, so stali dekoraterji s prekrizanimi rokami sredi dvorane, na stenah pa so zijala prazna mesta, kjer so prej visele srbske zastave. Da bi se izognil skrajno neljubim incidentom, je Crespi odredil, da naj se odstranijo zastave vseh malih držav in naj se dvorana okraši samo z zastavami petih velesil. Naslednje jutro se je pritožil nasproti Orlandu zaradi Sonninovega nepremišljenega ukaza. Uspeh je bil, da je Orlando odpovedal svojo udeležbo in prepovedal vse govore na banketu. Jugoslovanska delegacija se je polnoštevilno odzvala vabilu. Tudi drugače je bil odziv najboljši. Vsi so povpraševali po Orlandu in Crespi jih je moral nalagati, da je bolan.

Bil sem s tem poročilom o Crespijevi knjigi zavestno nekoliko daljši, ker sem hotel pokazati čitateljem, da obstoja že obsežnejša literatura, katere razpravlja tudi o naši najmlajši zgodovini in ki bi jo morali nujno poznati vsi, ki se bavijo s temi problemi. Potem ne bi več doživljali podobnih primerov, kakršni so prišli v zadnjem času pri nas v modo, da pišejo namreč razni pisci apodiktično o raznih zgod-

vinskih epizodah, ne da bi jih poznali, in da se njihove knjige kljub temu celo proglašajo za nekakšen evangelij našega naroda.

L. Č.

Jožef Reisner: *Zgodovina drž. teh. šole v Ljubljani*

Ponatis iz šolske spominske knjige 1888—1938. Upokojeni direktor drž. tehniške srednje šole v Ljubljani Jožef Reisner se v tem spisu ni omejil zgolj na zgodovino zavoda, ki je lansko leto praznoval svojo petdesetletnico, ampak je s široko razgledanostjo po kulturni, politični in gospodarski zgodovini Slovencev podal razpravo, vsebujočo dobršen kos slovenske zgodovine sploh. Ko je na kratko očrtal splošne začetke obrtnega šolstva, je razčlenil zgodovino obrtnega šolstva v Avstriji v posamezne dobe in dodal še obris češkega obrtnega šolstva. Nato je prikazal razvoj obrtnega šolstva v Ljubljani v posameznih dobah do današnjih dni. O možeh, ki so si za obrtno šolstvo in zavod pridobili zasluge, je napisal kratke življenjepisne podatke: o Ivanu Murniku, Ivanu Šubicu in Ivanu Hribarju, dočim je četrti organizator, to je avtor sam, omenjen le mimogrede. Njegovo delo pa zaradi tega ni nič manj vidno, kajti vsaka stran novejše zavodove zgodovine priča, da je zavodu načeloval sposoben, delaven mož. — Spis je vreden, da ga prečita tudi kdo drugi in ne samo strokovnjaki na polju obrtnega šolstva.

A. Z.

Biblioteka „Politika i društvo“, Beograd

V tej zbirki izhajajo pod uredništvom univ. profesorjev dr. Mihajla Ilića, Milana Žujovića in Božidarja S. Markovića od leta 1937 aktualne razprave o domačih in tujih političnih in socialnih problemih. V skromni obliki in opremi prinašajo redno mesečno izhajajoči zvezki mnogo izvrstnega, pogumno pisanega, zanimivega gradiva. Na prvem mestu so seveda domača vprašanja, ki jim posvečajo pisci v obsegu danih možnosti mnogo potrebne pozornosti. Z domačo politično zgodovino se bavita razpravi dr. Milana Vladislavljevića o razvoju ustavnosti v Srbiji in o držav-

nopravnem položaju Hrvatske v okviru habsburške monarhije. Trije zvezki iz peresa prof. Ilića posegajo v sedanost, namreč v problem tiskovne svobode pri nas; zvezek zaključuje z izrekom poslanca — izpred 60 let! — da je država brez svobodnega tiska kot soba brez oken, v kateri se ničesar ne vidi, in z željo, da je skrajni čas, da prebijemo ta okna, ako hočemo svetlobo, brez katere ni življenja; druga razpravlja o konkordatu v zvezi s predlogom, ki je bil predložen narodni skupščini (že druga izdaja). Tretji zvezek prinaša njegove politične in pravne članke, ki se dotikajo temeljnih problemov politične sedanjosti. Pisec poudarja potrebo idealov v politiki, razpravlja o načinu ureditve našega političnega življenja, o načelnosti v politiki, o svobodi volitev itd. Zavzema se za sporazum po novi poti, kjer opozarja, da se sedaj povsod govori o sporazumu kot o temelju za državno ureditev; prišel je trenotek, ko mora pravilno demokratično pojmovanje olajšati položaj, ker noben drug način, najmanj pa sila, ne more doseči uspeha. »Politiko sile morajo odkloniti poleg tistih, ki kakor mi želimo, da v vseh človeških odnosih pravo zamenja silo, kakor tudi tisti, ki so bili njeni poborniki, če ne že zaradi drugega pa zaradi tega, ker ne more uspeti, navzlic trenotnim uspehom... Pri nas v imenu celote niso hoteli priznati delov. Izkušnje iz take politike so naučile verjetno vse, da ne moremo več poskušati teh poti, marveč, da je treba pot izpremeniti. Vendar — in to je treba imeti dobro pred očmi — ne pomeni to izpremembe poti, če bi sedaj v imenu delov ne hoteli priznati skupnosti, kakor se preje v imenu skupnosti niso hoteli priznati deli... Izprememba poti bi bila zgolj v tem, da se ne zanika niti celota niti deli, marveč zagotovi njih neovirano življenje in pri tem da vsakomur to, kar mu gre.« Pisec je priobčil tudi načrt za osnove narodne politike, v katerem zagovarja vrnitev k načelom, ki so ustanovila našo državo. Vsaka oblast izhaja iz naroda, ki mu je treba zagotoviti, da v popolni svobodi odloča o javnih vprašanjih; svoboda je treba zagotoviti s tem, da se onemogoči

vsako nasilje. Zato odklanja javno glasovanje, poleg tega pa zahteva moralno ozdravljenje naše družbe, predvsem strogo odgovornost državnih organov vsake vrste pred javnim mnenjem (svoboda tiska), pred narodnim predstavnštvom in pred zakonom. Pravilno urejene samouprave bi mogle služiti kot sredstvo za nadaljnje zedinjevanje in spajanje delov. Narodu je treba zagotoviti tudi gospodarsko svobodo v obliki pravilno pojmovane demokracije, predvsem z združništvom in z državno intervencijo v gospodarske in delovne odnose. Kjer se pojavlja naraven ali dejanski monopol ali kapitalistično izkoriščanje delovne sile, je treba izvršiti socializacijo v korist vsega naroda. Treba je izvesti pravično razdelitev davčnih bremen, predvsem s pravilnim davkom na dohodek. V mednarodnem življenju je treba vztrajati pri ideji kolektivne varnosti, doma pa predvsem misliti na obrambo, ki ni samo tehnično, marveč tudi moralno vprašanje, ker more dati potrebno moč samo narodna vlada, ki more na prepričevalen način povedati, zakaj trpe in zakaj se bore. Ustavo mora dati ustavotvorna skupščina in v njej zagotoviti predvsem spoštovanje zakonov s strani upravnih oblastev, poleg tega pa ustave s strani zakonodajnega oblastva, posebno s pravico sodnika, da oceni ustavnost zakona. Za vse to je potrebna splošna in tudi posebna politična izobrazba naroda. O narodni skupščini in volilnem zakonu razpravlja Ljubomir Radovanović, ki se ozira predvsem na vlogo srbske narodne skupščine. Radoje Knežević je prispeval dve udarni knjižici pod naslovom »Kroz srednju školu«, v katerih razpravlja o našem šolskem sistemu, pa tudi o političnih in moralnih problemih učencev in učiteljev. Zanimiva je razprava dr. Mehmeda Begovića o položaju muslimanov v naši državi.

Zbirka je posvetila nekaj zvezkov tudi obćim vprašanjem. Izdala je »Nadžela demokratije« dr. Božidarja Markovića, »Ideološki frontovi« Vladimirja Simića in prevod Piroujeve razprave o korporativizmu. Odlična je zgoščena razprava Radomira Živkovića »Savre-

meno pravno uredjenje radnih odnosov«.

Posebno pozornost posveća zbirka Franciji in njenim problemom. Poleg posebnega zbornika za 14. julij 1938, ki obsega prispevke prof. Slobodana Jovanovića, Djordja Tasića, Milana Žujovića, Mihajla Konstantinovića, Ivana Djađe, Božidarja Markovića itd. o vseh problemih francoske stvarnosti in kulture, sta izšli tudi zgodovinska razprava Ljubomira Radovanovića o ločitvi cerkve in države v Franciji ter Mihajla Petrovića o francoski politiki in vladi narodne fronte.

Spričo tega zasluži zbirka »Politika i društvo«, ki izhaja iz krogov uglednih beograjskih intelektualcev, tudi z naše strani živo zanimanje tako z ozirom na svoje uspele publikacije o politični zgodovini, kakor tudi glede na stališče, ki ga zavzema nasproti sedanjim javnim vprašanjem. S. B.

Novije knjige

Zbirka zakonov društva »Pravnik«.

Društvo »Slovenski pravnik«, katere mu gre zasluga da se uspešno razvija naša slovenska pravniška literatura, je osnovalo zbirko zakonov, ki je bila že nujno potrebna. Doslej smo imeli na razpolago samo nekritične ponatise zakonov iz Službenega lista in je posebno praksa zelo pogrešala izdaje zakonov z zanesljivim slovenskim besedilom. Ni dolgo tega, kar je izšel prvi zvezek na novo osnovane izdaje zakonov, namreč »Sodni kazenski postopnik« v redakciji naših uglednih znanstvenikov-kriminalistov Dr. Metoda Dolenca in Aleksandra Maklečeva, in že imamo v rokah drugi zvezek: »Civilni pravni postopnik«, ki ga je priredil univ. prof. dr. Rudolf Sajovic. Ta zbornik je tako vzorno urenjen, da skoraj nadkriljuje znano dunajsko Mancovo izdajo zakonov. Zajetna knjiga obsega vestno pregledano slovensko besedilo zakonika o sodnem postopku v civilnih pravnih zadevah z uvodnim zakonom vred. Pri posameznih členih in paragrafi so navedene odločbe naših najvišjih sodišč z označbo, kje je bila objavljena dotična odločba, k težjim in važnejšim določbam zakona pa so dodana tudi pojasnila. Na-

Vedenj so tudi drugi zakoni in predpisi, ki se nanašajo na dotično materijo. Baš zaradi tega bo ta knjiga neobhodno potreben priročnik sodniku, odvetniku, notarju in vsakemu pravniku, pa tudi pravniški naraščaj bo s pridom segal po njej pri študiju materialnih predpisov civilnega procesa. V dveh dodatkih podaja knjiga še uredbo o postopku v zakonskih pravnih pomoči, ki jih do sedaj še nismo imeli tako priročno zbrane. Zanesljivo stvarno kazalo omogoča naglo orientacijo glede ustreznih predpisov. Cena lično opremljeni knjigi poleg poštnine je Din 140.— plačljivo takoj, Din 148.— pa v štirih mesečnih obrokih po Din 37.— in se naroča pri univ. tiskarni I. Blasnika nasl. d. d. v Ljubljani, Breg št. 10.

Jože Kerenčič, Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih gorica, Maribor 1939. Avtor je temeljito preiskal posestne razmere v Jeruzalemskih gorica in ugotovil, da je 43.37% produktivne zemlje last gospodarstev izven Jeruzalemskih gorica, dasi jo obdeluje domače ljudstvo. Skoro ena desetina produktivnega sveta in kar ena petina vinogradov je last inozemcev. Od donosa vinogradov se porabi sedem desetina izven Jeruzalemskih gorica: zato mora tamošnje ljudstvo vedno bolj propadati. Posebno zanimivi so podatki o velikih posestnikih, ki so po večini tujega rodu, prav tako tudi o lastnini b. avstrijskih 5 samostanov in ene škofije, ki imajo skupno 182 ha produktivne zemlje. Nje usoda po najnovejši sekularizaciji avstrijskih samostanov zasluži največjo pozornost odločujočih krogov. Avtor upravičeno sklepa svojo dokumentarno preiskavo z zahtevo, da naj postane ta zemlja last tistih, ki jo obdelujejo.

Dr. Juraj Ščetinec, Korporativizam i demokracija, Zagreb 1938. Avtor, ki je znan našim čitateljem že po svojem spisu o nacionalnem socializmu, je izdal prav tako instruktivno razpravo o idejnih in organizacijskih osnovah korporativizma, posebno pa o njegovem odnosu do demokracije.

Prof. Ilija Janulov, Meždunarodnata organizacija na truda, Sofija, 1938. Naš sotrudnik prof. Janulov je napisal kra-

tek, a izčrpen oris te še danes pomembne mednarodne ustanove. V prvem poglavju obravnava zgodovino nastanka te organizacije (»borba za mednarodno delovno zakonodajo), v naslednjem delovno organizacijo, v tretjem pa nje delo in uspehe. Isti avtor je izdal tudi prvi del svoje obsežne razprave o bolgarskem delovnem pravu pod naslovom: **Socialno zakonodateljstvo v Blgarija** (osnovni pričini i faktori), v kateri obravnava osnovne činitelje v razvoju bolgarskega delovnega prava, namreč gospodarski razvoj, sindikalno gibanje, sociološke študije, mednarodne konkencije in idejne vplive. Drugi del bo obsegal razvoj delovnega prava, tretji pa njega pravno analizo.

Dr. Andrej Gosar, Gospodarstvo po načrtu, njegove naloge in problemi, Ljubljana 1938. Ta studija je izšla kot prvi zvezek zbirke, ki jo izdaja Socialno-ekonomski institut v Ljubljani. Pisec oriše v njej najprej dobre in slabe strani liberalnega gospodarstva, nato propadanje gospodarskega liberalizma, končno pa naloge in probleme gospodarstva po načrtu.

Jovan M. Jovanović, Diplomatska istorija nove Evrope 1918—1938, Beograd 1938. Pisec, ki je znan po svojih številnih razpravah iz narodne, posebno pa diplomatske zgodovine, je v tej obsežni knjigi (557 strani) poskusil v osnovnih črtah označiti diplomatski razvoj povojne Evrope. Samemu orisu teh pestrih in usodnih dogodkov, ki jih bo po tej knjigi vsakdo rad obnovil v spominu, je priključil pisec statistične podatke o nekaterih državah (iz leta 1937, zato glede srednje Evrope že zastarele!), poleg tega pa več zanimivih dokumentov, n. pr. Lokarnski pakt iz leta 1925, naša pogodba s Francijo iz l. 1927, ki velja še do konca l. 1942, pogodbo o prijateljstvu med Italijo in Abesinijo iz l. 1928 (da bo med obema državama »trajen mir in večno prijateljstvo«, kakor določa čl. I), četvorni pakt iz leta 1933, rimski trikot iz l. 1934 med Avstrijo, Italijo in Madžarsko (da »so navdahnjeni želje za sodelovanjem... na temelju mednarodnega spoštovanja samostojnosti in pravic vsake države«) in še skupno izjavo gg. Mussolinija in dr. Sušnika z dne 21.

avgusta 1934, s katero sta ugotovila, da »obstoja dejanska zajednica, v načelih in v metodah, ki jih je treba usvojiti, da se ohrani neodvisnost in teritorialna enotnost avstrijske države; tej neodvisnosti in enotnosti pritiče tudi popolna mednarodna samostojnost, ki pomeni poleg tega dejanski evropski interes in element za ohranitev miru v Podonavju«. Vsebinsko bogata, spretno in jedrnato pisana knjiga bo dobrodošel priročnik tudi tistim, ki razumno opazujejo mednarodno življenje.

Odmevi naše jubilejne publikacije „Ob dvajsetletnici Jugoslavije“

Naša jubilejna publikacija »Ob dvajsetletnici Jugoslavije«, ki smo jo izdali kot decembrski zvezek lanskega letnika naše revije, je vzbudila tako doma kakor izven Jugoslavije veliko pozornost. V dokaz hočemo navesti nekaj odmevov te naše publikacije v našem in inozemskem tisku. Izmed naših dnevnikov so doslej prinesli o njej daljša poročila »Jutro« in »Slovenski Narod« v Ljubljani, »Večernik« v Mariboru, »Pravda« v Beogradu in »Novosti« v Zagrebu. Registrirali pa so revijo tudi nekateri drugi naši dnevnikarji.

»Jutro« je poročalo o njej dne 22. decembra 1938 v kulturnem pregledu pod naslovom: »Obsežni zvezek Misli in dela — Nad trideset avtorjev pripoveduje o preteklosti in sedanosti naše narodne države«. List je pisal med drugim: »Ob pojavu 370 strani obsegaajočega decembrskega zvezka ‚Misli in dela‘ se moramo predvsem vprašati: Ali je še katera jugoslov. revija izdala ob tem jubileju zvezek takega obsega in take vsebinske teže? Revija ‚Misli in dela« je opravila jubilejno nalogo za vse druge in združila okrog svojega zvezka tudi sodelavce iz nekaterih drugih delov države. Tako se je decembrska številka slovenske revije razširila v pravi zbornik, v katerem so slovenski prispevki združeni s srbohrvatskimi in tvorijo mnogostranski pregled naše politične, socialne in kulturne preteklosti in sedanosti.« List podaja nato izrpen pregled vsebine s prikazom posameznih prispevkov in zaključuje svoje poročilo z naslednjo ugotovitvijo: »Lepa zamisel uredništva ‚Misli in dela‘ je obrodila še

lepši sad. Po dolgem času so se zopet združili slovenski, hrvaški in srbski avtorji pod streho iste revije... Ali je treba še pripraviti publikacijo, ki sama kliče in vabi resne čitatelje?!«

»Slovenski Narod« je o jubilejni publikaciji poročal trikrat, in sicer najprej 23. januarja 1939 s kratkim prikazom vsebine, nato z daljšim izvlečkom iz posameznih člankov dne 4. februarja 1939 ter končno še dne 19. februarja 1939 s prikazom posebno značilnih odmevov naše revije. List je zapisal med drugim: »Je to edina edicija, ki je bila doslej izdana v naši državi ob dvajsetletnici našega osvobojenja in uedinjenja!... Vsebina knjige je pestra, bogata in zanimiva... Knjiga ‚Ob dvajsetletnici Jugoslavije‘ bi morala biti v vsaki naši narodni hiši in ne smela bi je pogrešati nobena knjižnica naših nacionalnih društev.

»Večernik« (Maribor) je pisal o knjigi dne 31. decembra 1938 pod naslovom »Ob dvajsetletnici Jugoslavije«. Recenzent R. Rehar se je brez kritičnosti obregnil ob miselnost, ki veje iz publikacije, nato pa pripomnil: »Ako pa odštejemo miselnost in tendenco teh prispevkov, najdemo v njih mnogo gradiva, ki nam utegne ob mnogih prilikah dobro poslužiti.«

»Pravda« (Beograd) je poročala pod naslovom »Jedna lepa publikacija slovenačke revije ‚Misli in dela‘« v svoji številki z dne 18. februarja 1939 v trikolonskem članku, v katerem daje recenzent pregled vseh prispevkov, o sami izdaji pa piše med drugim: »Jedan od vodećih savremenih ljubljanskih časopisa ‚Misli in dela‘, koji izlazi u redakciji najistaknutijih pravnika i kulturnih radnika u Ljubljani, je posvetio jedan broj ovogodišnjem jubileju Kraljevine Jugoslavije. Na 400 strana odlično uređenog časopisa od strane g. dr. Branka Vrčona objavljeni su prigodni članci naših najistaknutijih političkih i kulturnih veterana, koji predstavljaju u obliku u kakvom su objavljeni jedan od najlepših priloga proslavi državnog jubileja, dok svojim aktuelnim materijalom takodje znače dragocenu gradju za istoriju stvaranja Jugoslavije i za ocenjivanje rezultata njene dvadesetog-

dišnjice... Ova publikacija je prva od slovenačkih uglednih časopisa okupila kulturne radnike iz svih krajevna naše države i tako dala dragocene podatke o shvatanju značaja Jugoslavije u raznim krajevima. Uspeh ove publikacije u Ljubljani i oduševljenje s kojim je prihvaćena u našoj javnosti, najbolje dokazuje, da je javnost željna ovakvih objektivnih i korisnih publikacija u kojima dolazi do izražaja mišljenje najglavnijih naših kulturnih i političkih veterana prošlosti i sadašnjosti.»

»**Novosti**« (Zagreb) so prinesle poročilo o naši publikaciji v svoji kulturni rubriki dne 10. februarja 1939 pod naslovom: »Uz dvadeset godišnjicu Jugoslavije — Jubilarni broj slovenske revije 'Misel in delo'«. V njem se takole izražajo: »U Ljubljani izlazi kulturna i socialna revija 'Misel in delo' (Misao i rad). Sa godinom 1938 svršila je svoj četvrti godišnjak. Zadnji broj tog godišnjaka posvetila je dvadesetgodišnjici Jugoslavije. Ali taj jubilejni broj nije jedan običan broj revije, nego čitava obimna knjiga od 370 stranica te se i posebno prodaje (80 Din). Bogata sadržina knjige je podijeljena u dva dijela... Za karakterizaciju knjige bit će dobro da navedemo par izjava uredništva, koje se nalaze u uvodu i na svršetku knjige.« List navaja tudi podrobnosti iz uvodnikovih besed in sklepkih misli, nakar zaključuje: »Knjiga 'Uz dvadesetgodišnjicu Jugoslavije' je zbornik, nije jedna organska historija prvih 20 godina našega državnog života, ali tome zborniku, koji znači čast njegovih pokretača i saradnika, daje ideologija karakter jednog jedinstvenog djela.«

O publikaciji je poročal v svojem kulturnem podlistku tudi zagrebški »**Obzor**« z dne 13. februarja 1939, ki jo je registriral v zvezi z daljšim prikazom dr. Čermeljeve študije »Bilanca našega naroda za mejami«, objavljene v decembrskem zvezku naše revije.

Takoj ob izidu je naš decembrski zvezek registrirala tudi sarajevska »**Jugoslovenska Pošta**«, po kateri je tudi črnogorska »**Zeta**« povzela vsebino.

Daljši poročili sta objavila doslej tu-

di dva češka dnevnikarja, in sicer praška »**Narodni Politika**« in »**Moravskoslezsky Denik**«.

V »**Narodni Politiki**« (Praga) referira o naši publikaciji Jos. P. pod naslovom: »Slovenský sbornik k 20. výročí sjednocené Jugoslavije«. Recenzen piše med drugim: »Redakcijski odbor z dr. Brankom Vrčonom je zbral trideset dobrih člankov, ki podajajo pregledno sliko napredka, ki ga je napravila zedinjena Jugoslavija v dvajsetih letih svobode v primeri s predvojnimi položajem.« List navaja nato podrobno posamezne prispevke ter še posebej opozarja na Borkov kulturni prikaz ter Ganglov članek o Sokolstvu, nakar zaključuje: »Zbornik sicer ne predstavlja popolne slike dvajset let svobodne Jugoslavije, vsebuje pa mnogo zanimivih podatkov za poznavanje današnje Jugoslavije. Zato zasluži tudi našo pozornost.«

V »**Moravskoslezskem Deniku**« (Moravska Ostrava) je napisal dvokolonsko poročilo o naši publikaciji dr. V. Měrka, ki poudarja med drugim: »Publikacija je obsežen zvezek 372 strani, ki ne sme že zaradi svoje obsežnosti manjkati v knjižnici nikogar, ki se peča s slovanskimi vprašanji na katerem koli področju. Ona je zgodovina vzrasta jugoslovanske misli, pregled izvršenega dela in prikaz poti, ki so uspešno vodile k ustanovitvi enotne države... Zbornik vsebuje izredno snov za proučevanje in je z enotnimi članki shematično dopolnjen, prikazuje na veliko zasnovano in izredno lepo zamisel države. Jugoslavija se je mogla spomniti jubileja v mirnejšem ozračju kakor mi. V prvem delu pogrešamo članek s peresa Laha, ki mu usoda tega ni naklonila. Zbornik je nujno potreben priročnik za nas vseh. Uredništvo je dostojno proslavilo dvajsetletnico.«

Razen navedenih dnevnikov so knjigo registrirali ali o njej obširnejše poročali še mnogi periodični listi. Tako navajamo izmed drugih ljubljansko akademsko glasilo »**Našo misel**«, ki je o publikaciji poročala v štirih kolonah v številki z dne 10. januarja 1939. »**Učiteljski tovariš**« v Ljubljani je o decembrskem zvezku izčrpno poročal dne 9.

februarja 1939. Zelo obširno poročilo je začel objavljati o publikaciji tudi »Slovenski list«, ki ga izdajajo naši izseljenci v Buenos Airesu. List je o številki najprej poročal dne 20. januarja 1939, ko je napisal med drugim: »Po leg slovenskih razumnikov so v reviji zastopani tudi srbohrvatski intelektuali. Brez izjeme vsi člankarji so se potrudili, da so napisali res nekaj klenega, globoko in načelno dobro naštudiranega ter povedali marsikaj zanimivega in poučnega za vsakega Jugoslovana, ki pravilno, brez strankarskih ali verskih strasti, pojmuje pomen jugoslovanstva... Vsekakor pa bi moral to posebno izdajo revije 'Misel in delo' vsak razumnik ne le prečitati, marveč tudi malo globlje premisliti, kar bi gotovo samo koristilo naši skupni stvari... Če ima Jugoslavija mnogo take inteligence, kot je zastopana v tej reviji, se ji ni treba bati za njeno bodočnost. Samo škoda, da jih često politični šarlatani prevpijejo.« List je nato že v naslednji številki z dne 27. januarja 1939 začel objavljati izvlečke iz posameznih člankov pod naslovom: »Nekaj odlomkov iz revije 'Misel in delo'«.

Zagrebska »Istra«, ki stalno poroča o naši reviji, je zabeležila tudi decembrsko izdajo.

»Vidici« (Beograd) so prinesli doslej najobsežnejšo študijo o naši jubilejni publikaciji. Napisal jo je F. I. Z. pod naslovom »Slovenačka edicija o 20-god. Jugoslavije« in je izšla v dveh številkah navedene beograjske revije (br. 1—2, god. II. z dne 25. januarja 1939 in br. 3, god. II. z dne 10. februarja 1939). Prikaz zavzema skupno pet strani in posveča vsakemu izmed tridesetih prispevkov v jubilejni publikaciji potrebno pozornost, in to z zgledno objektivnostjo. Recenzent piše med drugim: »Na 370 stranica sabrano je dragoceno gradivo kulturno-političnega sadržaja u tridesetak članaka, pored uvodnih i zaključnih reči redaktora... Prikazana knjiga je posvema postigla svoju nameru u teoretskome smislu, a praktičnu će postići tek onda, ako bude došla u omladinske ruke i ako bude studirana, kako ona to zasluđuje

i kako to zasluđuje i naš narod i njegova bolja budućnost.«

»XX. Vek« (Beograd), mesečnik za književnost, nauku, umetnost i društvo, je o publikaciji poročal v svoji januarski številki letošnjega letnika (br. 1, god. II, 1939) iz peresa R. Š.-ja, ki podaja podroben pregled vseh člankov z ugotovitvijo, »da se najviše pažnje obraćalo Dravskoj banovini i slovenačkim prilikama, — ali uvek u vezi i s obzirom na državnu i narodnu celinu«.

»Slobodna Misao« (Nikšić) z dne 19. februarja 1939 (br. 7, god. XVIII, 1939) je objavila s peresa Stojana Čerovića zelo lep prikaz naše jubilejne publikacije, v katerem čitamo med drugim: »Jubilarni broj slovenačkog časopisa 'Misel in delo' samo je još jedan prilog koliko se Slovenci diferenciraju od nas Srba i Hrvata svojim učešćem u podizanju kulture narodne, svijesti i opšteg osećanja velikih napora učinjenih za formiranje naše zajednice. Ono što unose Slovenci, to je životna stvarnost, daleko od svih naših srpskih i hrvatskih dosta šimeričnih shvatalja. Kao i mnoge druge stvari i ovo jubilarno izdanje slovenske revije, najbolji je prilog posvećen jubilarnoj godini povodom 20 godina života naše narodne zajednice: Srba, Hrvata i Slovenaca«.

»Ženski svet« (Ljubljana, februar 1939, letnik XVII.) je poročal o naši decembrski številki s krajšim prikazom vsebine in naslednjo oceno: »Nekateri referati nudijo mnogo zanimivega gradiva onemu, ki se bo hotel poučiti o tem ali onem vprašanju, tako na primer o razvoju našega ljudskega šolstva, o naši obljudovalni politiki, o naših zdravstvenih problemih itd. Posebno aktualen je članek L. Čermelja, ki poroča o bilanci našega naroda za mejami. Mnogi članki pa predstavljajo zanimive spomine, ki je prav, da se nam ohranijo.«

Vsi ti odmevi so zgovoren dokaz, da je naša jubilejna publikacija »Ob dvajsetletnici Jugoslavije« dosegla svoj namen. S stvarnimi prispevki svojih sotrudnikov smo opozorili našo javnost na jubilej, ki se ga nobena revija ni spomnila v takem obsegu.

D O K U M E N T I

Leto 1938. se je označevalo in se označuje kot leto nemških zunanjepolitičnih uspehov v znamenju nemške narodnosocialistične ideologije. Morda se znana Hitlerjeva knjiga »Mein Kampf« nikdar ni toliko čitala kakor preteklo leto, saj se je po avstrijski in češkoslovaški krizi skušalo s citati iz nje dognati, v katero novo smer se bo zunanja politika Hitlerjeve Nemčije obrnila po lamskih uspehih. Ker pa je ta najbolj avtentični dokument za razumevanje nemške politike preobsežen in večini naših izobražencev gotovo znan, smo se odločili, da zaradi informacije čitateljev objavimo v dokumentacijo nemške zunanje in notranje politike manj znani program nemške narodnosocialistične delavske stranke (NSDAP), ki ga je sestavil Hitler leta 1920 in ki je do danes ostal nespremenjen, predstavlja pa nekaj izvleček iz programa, ki ga je Hitler obširneje razložil v svoji navedeni knjigi. Čitatelj bo tako poučen, na katerih določbah strankinega programa sloni zunanja politika narodnosocialistične Nemčije. Ako se nam nemški narodni socializem predstavlja kot »socializem na znotraj in nacionalizem na zunaj«, je njegov program, ki ga spodaj objavljamo, zgovorna potrditev te njegove dvojne funkcije. Podobne dokumente bomo v okviru možnosti objavili kasneje tudi o drugih, ideološko sorodnih ali nasprotnih pokreth.

PROGRAM NEMŠKE NARODNOSOCIALISTIČNE DELAVSKE STRANKE

Program Nemške delavske stranke je trajen program. Vodje odklanjajo, da bi po dosegu programatskih ciljev postavljali nove, samo zato, da bi z umetno povečanim nezadovoljstvom množic omogočili nadaljnji obstoj stranke.

1. Zahtevamo združitev vseh Nemcev na osnovi samoodločbe narodov v Veliki Nemčiji.

2. Zahtevamo enakopravnost nemškega naroda nasproti drugim narodom in ukinitvev mirovnih pogodb, sklenjenih v Versaju in St. Germainu.

3. Zahtevamo zemlje (kolonije) za to, da bi mogli prehraniti naš narod in naseliti naš populacijski presežek.

4. Državljan more biti samo, kdor je sonarodnjak. Sonarodnjak more biti samo, kdor je nemške krvi, brez ozira na vero. Zato Žid ne more biti sonarodnjak.

5. Kdor ni državljani, naj živi v Nemčiji samo kot gost in zanj naj velja zakonodaja o tujcih.

6. Pravico, odločati o vodstvu in zakonih države, smejo imeti samo državljani. Zato zahtevamo, da smejo vršiti javno službo, bodisi državno, deželno ali občinsko samo državljani.

Borimo se zoper koruptno parlamentarno zasedanje mest zgolj po strankarskih vidikih brez ozira na značaj in sposobnosti.

7. Zahtevamo, da se država zaveže, skrbeti v prvi vrsti za pridobitve in življenjske možnosti državljanov. Če ni mogoče preživljati celokupnega prebivalstva države, je treba pripadnike tujih narodnosti (nedržavljanje) izgnati iz države.

8. Vsako nadaljnje doseljevanje Nenemcev je treba preprečiti. Zahtevamo, da se vsi Nenemci, ki so se vselili v Nemčijo po 2. avgustu 1914, prisilijo, da takoj zapustijo državo.

9. Vsi državljani morajo imeti enake pravice in dolžnosti.

10. Prva dolžnost vsakega državljanja je, duševno in telesno ustvarjati. Dejavnost posameznika ne sme nasprotovati koristim skupnosti, marveč se mora vršiti v okviru skupnosti in v korist vseh. Zato zahtevamo:

11. Odstranitev dohodka brez dela in truda. Ukinitvev obrestnega hlapčevanja.

12. Z ozirom na ogromne žrtve na imetju in krvi, ki jih vsaka vojna terja od naroda, je treba vsako osebno bogatenje zaradi vojne označiti za zločin na narodu. Zahtevamo popoln odvzem vseh vojnih dobičkov.

13. Zahtevamo podržavljenje vseh (doslej) že podružabljenih (trusti) obratov.
14. Zahtevamo udeležbo na dobičku velikih obratov.
15. Zahtevamo velikopotezno izgradnjo starostne preskrbe.
16. Zahtevamo, da se ustvari in ohrani zdrav srednji stan, da pridejo velebogovnice nemudoma v občo last in se oddajo poceni malim obrtnikom, da se vsi mali obrtniki najdoslednejše upoštevajo pri dobavah za državo, dežele ali občine.

17. Zahtevamo našim nacionalnim potrebam ustrezno zemljiško reformo, izdajo zakona za brezplačno razlastitev zemlje za občekoristne namene, ukinitvev zemljiške rente in onemogočanje zemljiške špekulacije.

18. Zahtevamo brezobzirno borbo zoper tiste, ki s svojim ravnanjem škodijo skupnim koristim. Navadne zločince, oderuhe, verižnike itd. je treba kaznovati s smrtjo, ne glede na vero in raso.

19. Zahtevamo, da se materialističnemu svetovnemu redu služeče rimsko pravo nadomesti z nemškim obćim pravom.

20. Da omogoči vsakemu sposobnemu in marljivemu Nemcu doseči višjo izobrazbo in napredovanje na višje položaje, mora država skrbeti za temeljito izgradnjo vsega narodnoizobraževalnega ustroja. Učne načrte vseh učnih zavodov je treba prilagoditi zahtevam praktičnega življenja. Razumevanje državne misli je treba zagotoviti s pomočjo šole že ob začetku razumnosti (državoznanstvo). Zahtevamo izobrazbo posebno nadarjenih otrok ubožnih staršev brez ozira na njih stan ali poklic na državne stroške.

21. Država mora pospeševati narodno zdravje s tem, da štiti mater in otroka, da prepove delo mladoletnih, da omogoča telesno okrepitev z zakonito določljivo telovadno in športno dolžnosti in da podpira vsa društva, ki se bavijo s telesno vzgojo mladine.

22. Zahtevamo ukinitvev najemnih čet in ustanovitev narodne vojske.

23. Zahtevamo zakonito borbo zoper zavestno politično laž in nje razširjanje v tisku. Da se omogoči ustvaritev nemškega tiska, zahtevamo, da:

a) morajo biti vsi uredniki in sodrudniki časopisov, ki izhajajo v nemškem jeziku, sonarodnjaki,

b) mora izdajanje nenemških časopisov država izrečno odobriti. Oni se ne smejo tiskati v nemškem jeziku,

c) se finančna udeležba ali vpliv Nenemcev pri nemških časopisih prepove in zahtevamo kot kazen za kršitve, da se obrat teh časopisov takoj zapre, udeleženci Nenemci pa izženejo iz države.

Časopise, ki nasprotujejo skupni blaginji, je treba prepovedati. Zahtevamo zakonito borbo zoper tiste umetnostne in slovstvene smeri, ki vplivajo razkrajajoče na naše narodno življenje, ter ukinitvev prireditev, ki nasprotujejo tem smernicam.

24. Zahtevamo svobodo vseh veroizpovedi v državi, kolikor ne ogražajo nje obstoja ali pa ne nasprotujejo npravnemu in moralnemu čutu germanske rase.

Stranka kot taka zastopa stališče pozitivnega krščanstva, ne da bi se versko vezala na določeno izpoved. Ona se bori zoper židovskega materialističnega duha v in izven nas in je prepričana, da je mogoča trajna ozdravitev našega naroda samo od znotraj na temelju: skupna korist pred lastno koristjo.

25. Za izvedbo tega zahtevamo: ustvaritev močne osrednje oblasti države. Brezpogojno avtoriteto političnega osrednjega parlamenta nad vso državo in nad njegovimi organizacijami na splošno.

Ustanovitev stanovskih in političnih zbornic za izvedbo državnih okvirnih zakonov v posameznih zveznih državah.

Vodje stranke obljublajo, da se bodo — če treba za ceno lastnega življenja — zavzeli brezobzirno za izpolnitev gorenjih točk.

Monakovo, 24. februarja 1920.

»JUGOSLAVIJA«

največja domača delniška
zavarovalna družba

zavaruje: za življenje, proti požaru, višinski tvežini in nezgodam, dalje transport, steklo, avtomobile in živino.

Lastne palače in zgradbe v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku in Petrogradu.
Ravnateljstva v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku, Novem Sadu, Petrogradu, Sarajevu in Splitu.

Podružnice in ekspoziture v vseh večjih krajih države.
Pojasnila daje

RAVNATELJSTVO ZA DRAVSKO BANOVINO V LJUBLJANI,
Tyrleva cesta 15, in vse njegove podružnice in krajevna zastopstva.

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

Največji slovenski papilarnovarni denarni zavod

Mestna hranilnica ljubljanska

Stanje vlog preko **Din 420.000.000.—**

Lastne rezerve nad **Din 26.000.000.—**

Dovoljuje posojila proti vključbi.

Za vse obveze hranilnice jamči

Mestna občina ljubljanska.

